

Transzporterek vizsgálata lipidmembránokban 2015.

Sarkadi Balázs

**MTA-SE Molekuláris Biofizikai Kutatócsoport,
Budapest**

A sejtekben:

Mindenütt membránok!

- Membrántranszport fehérjék – típusok, lipid-kapcsolatok
- Membrán-utazás (trafficking) a sejtekben
- Transzporter fehérjék beépülése membránokba
- Membránfehérjék szerkezete és rekonstitúciója lipid környezetbe
- ABC membrán transzporterek
- Membrán toxinok - mesterséges membrán komplexek

Membrántranszport fehérjék – típusok, lipid-kapcsolatok

A membránok szerkezete – membrán modellek

1925: E. Gorter and G. Grendel - phospholipid bilayer

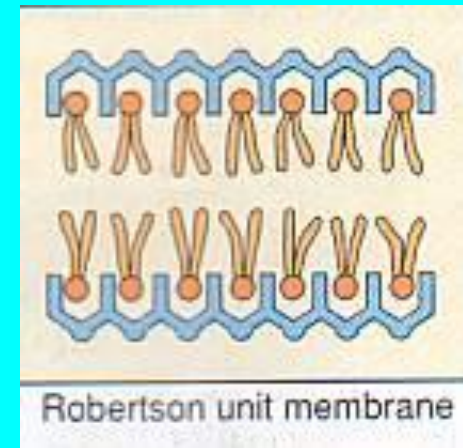
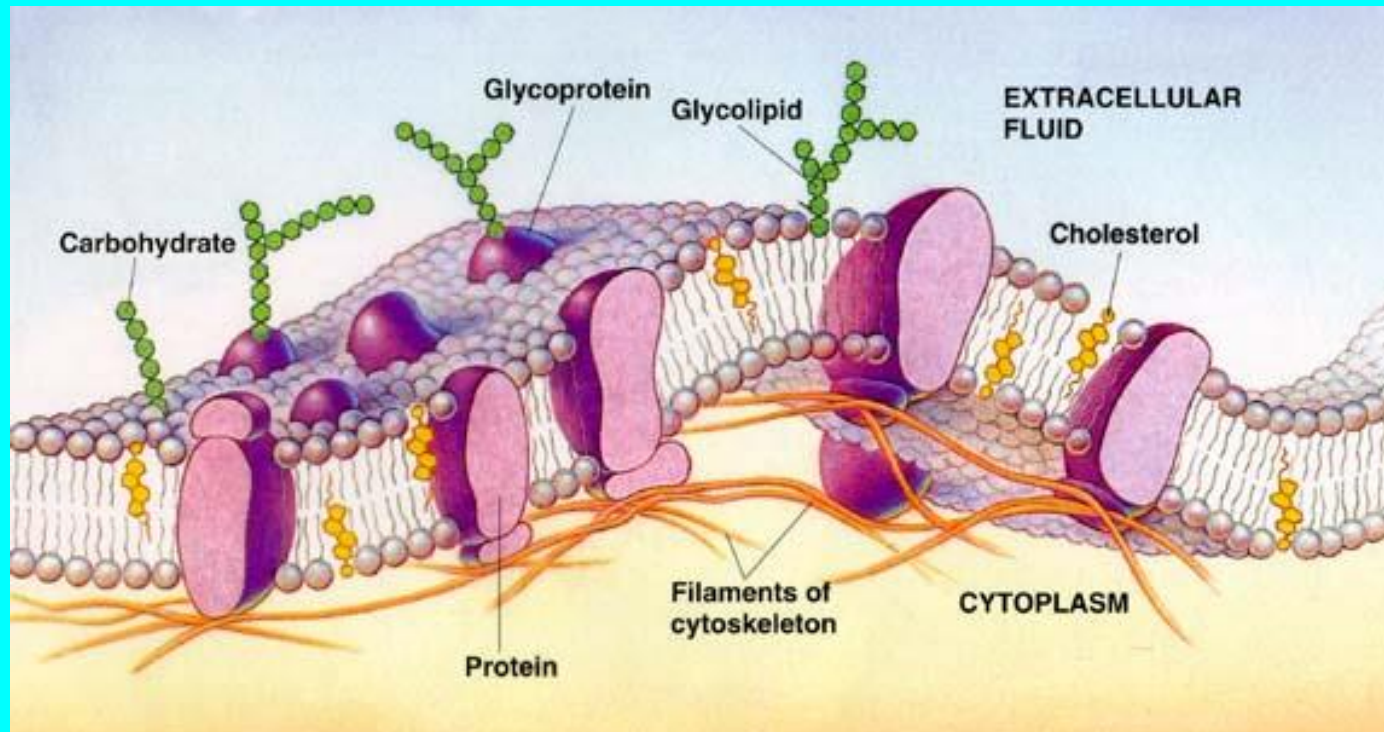
1935: J.R. Danielli and H. Davson – fehérjék is részei!

Sandwich Model

1950's: J.D. Robertson – **Unit Membrane Model**

1972: S.J. Singer and G.L. Nicolson – **Fluid Mosaic Model**

Singer – Nicolson, 1972

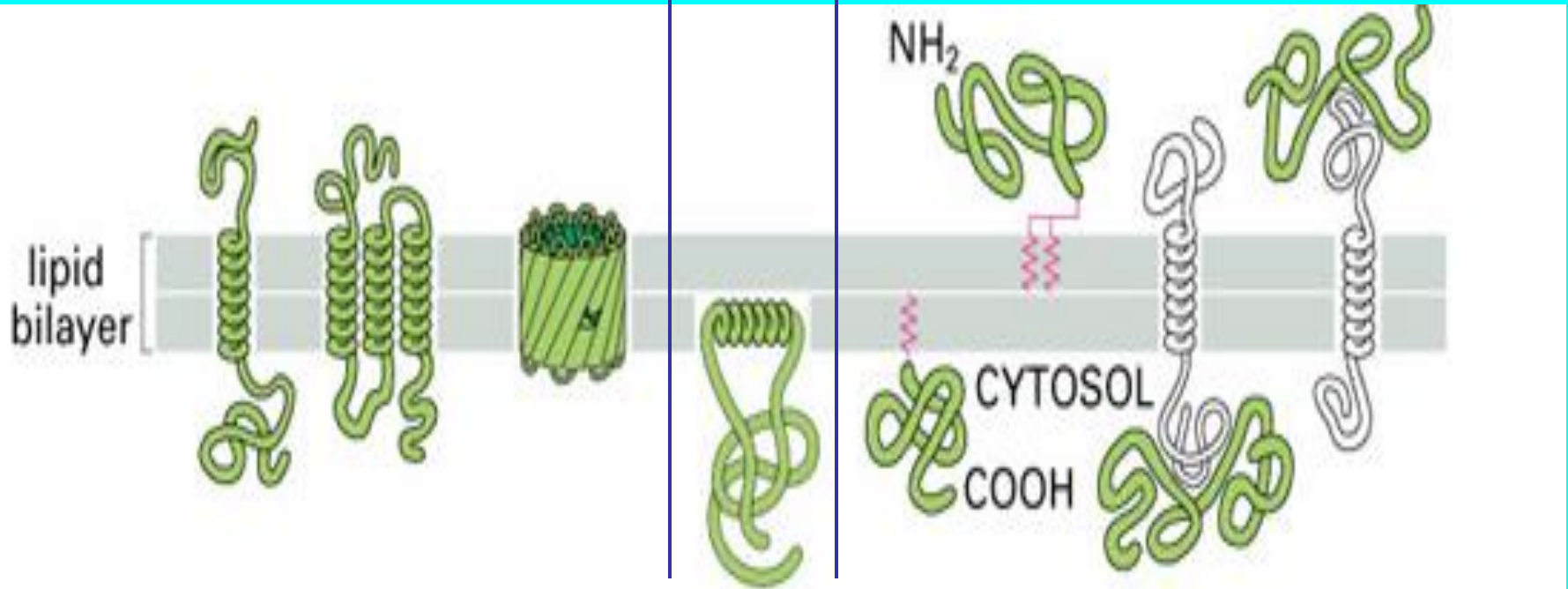

Membránfehérjék

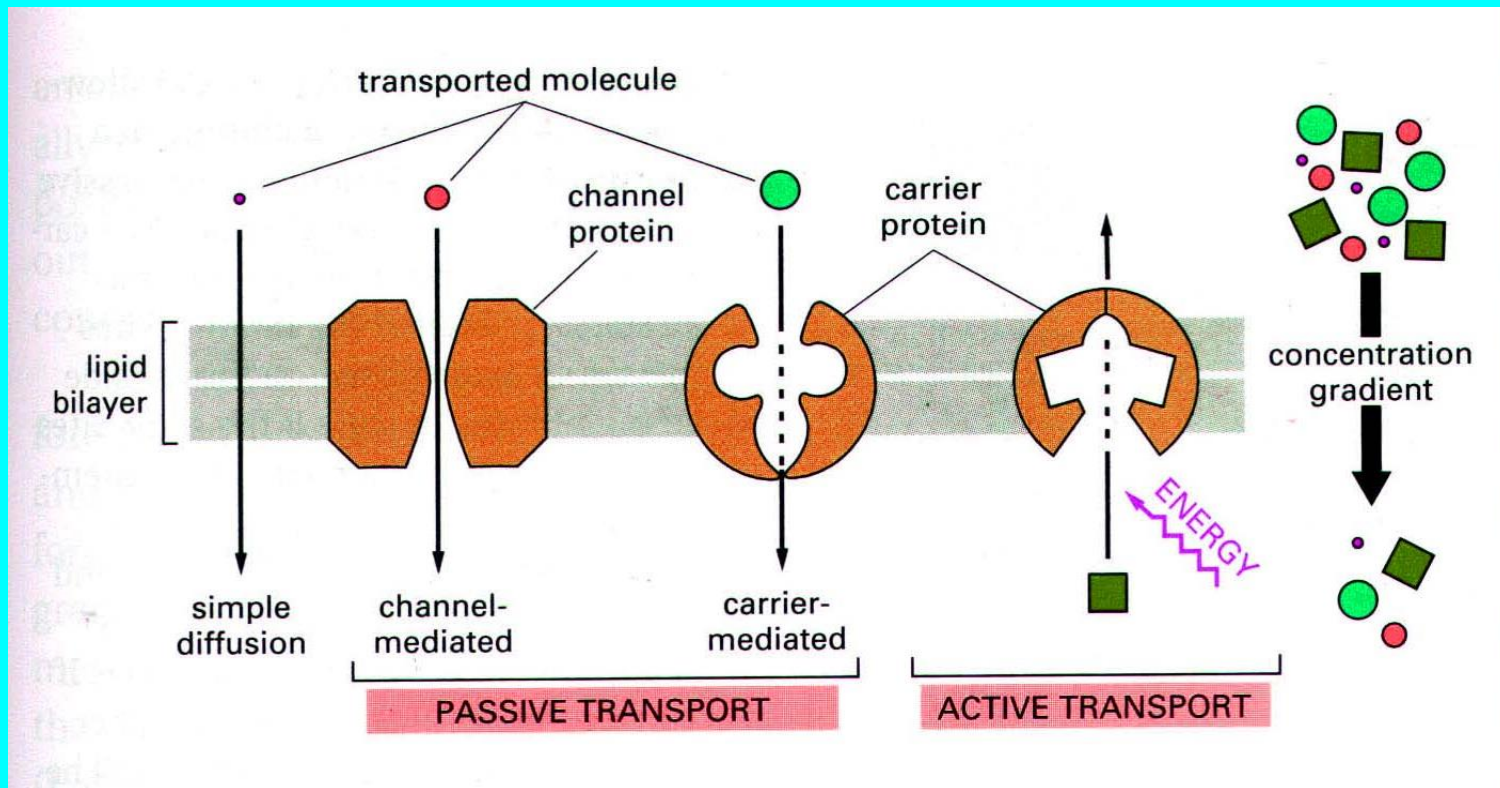
Transzmembrán (integráns)
Single-pass Multi-pass

Membrán-asszociált (perifériás)

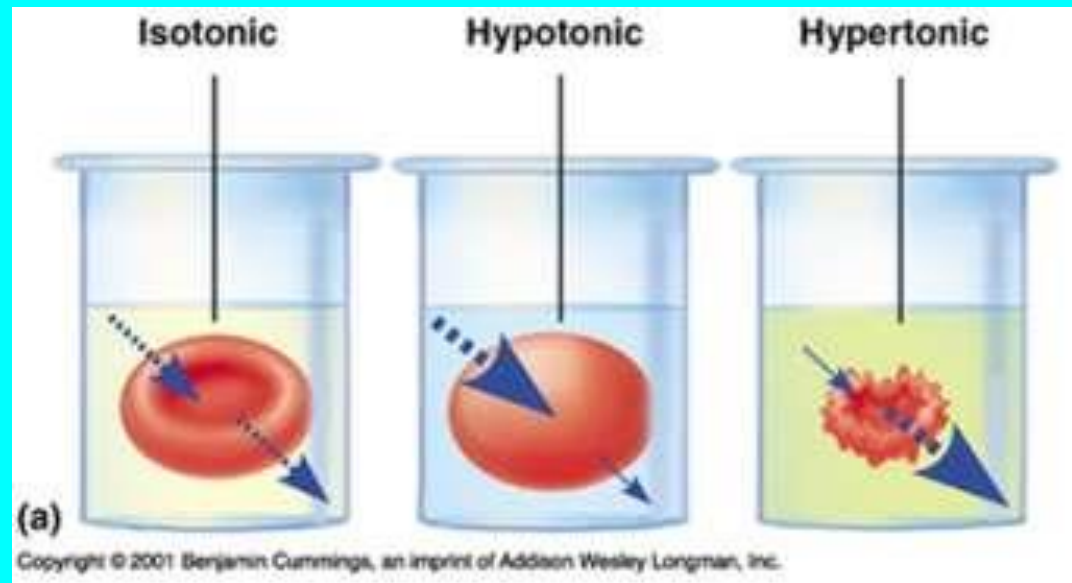
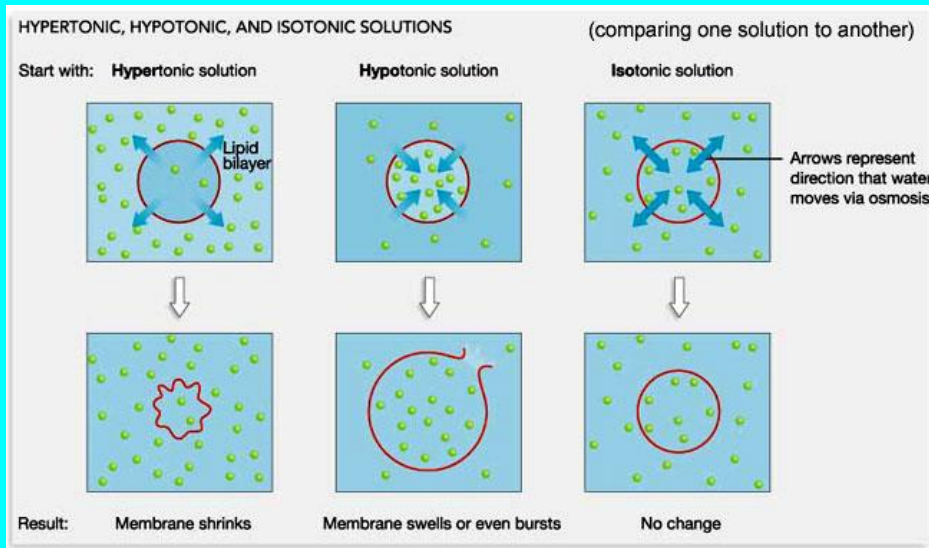
???

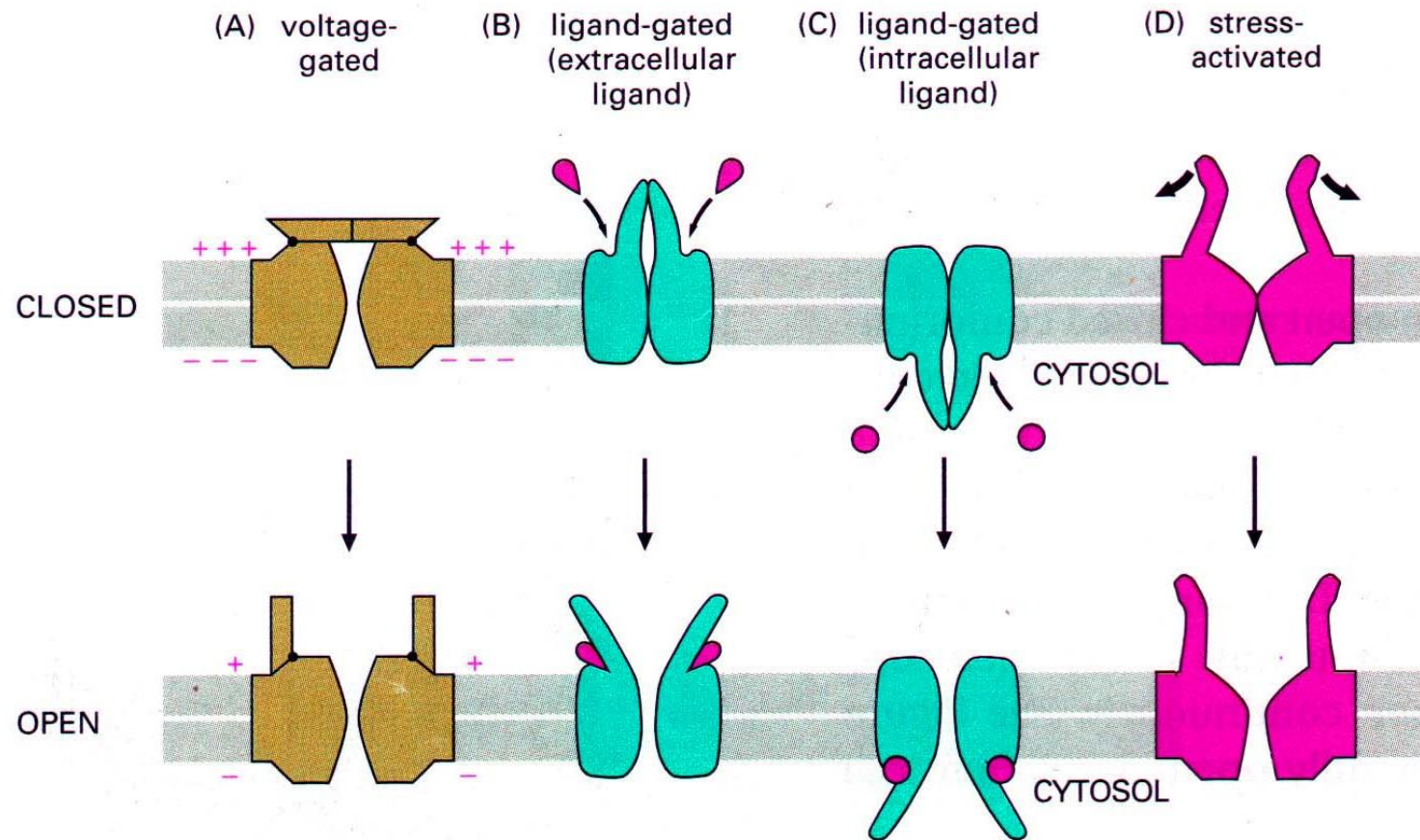
A membrántranszporterek főbb típusai

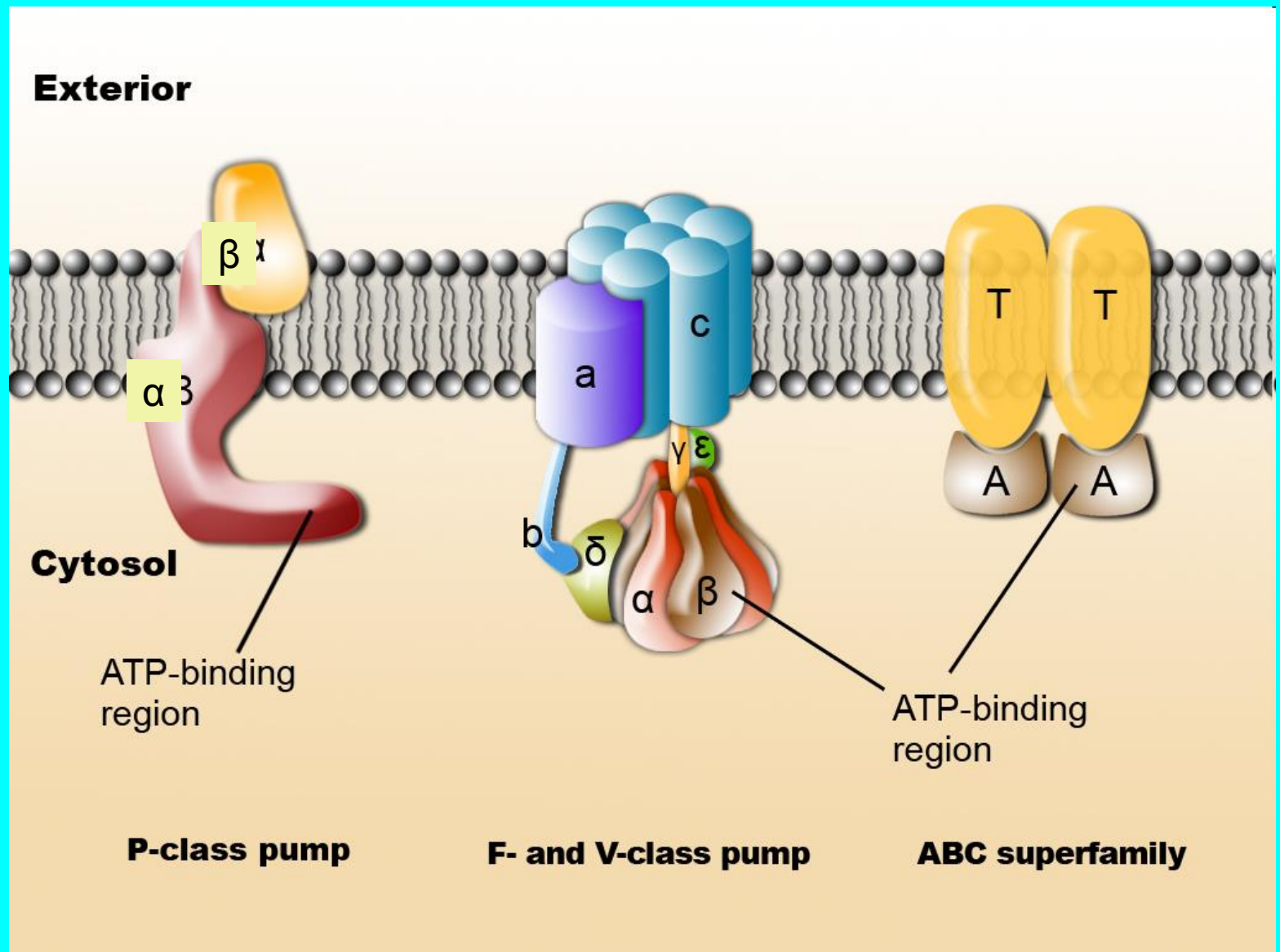
A passzív transzport és az ozmotikus hatások

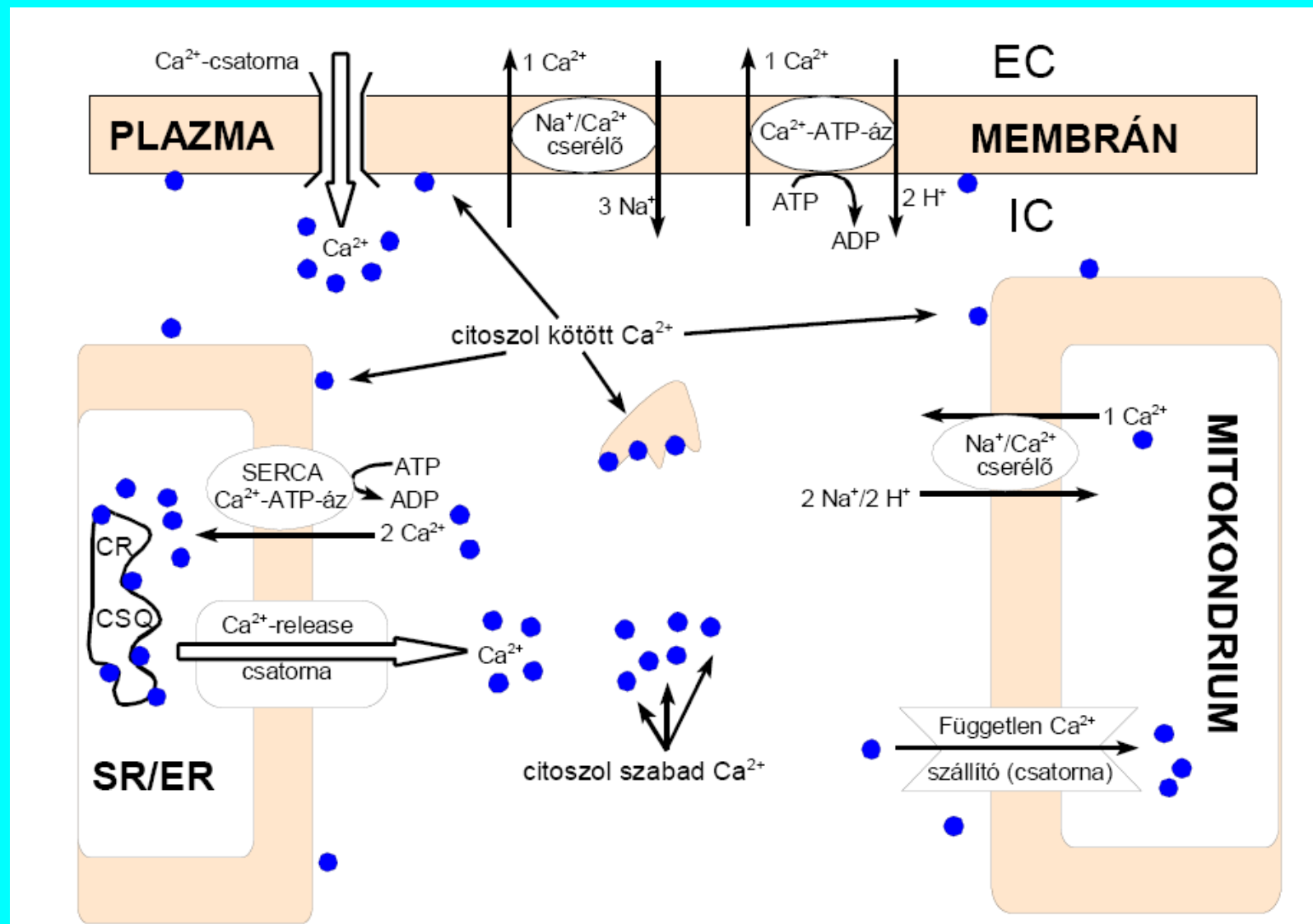
Az ioncsatornák főbb típusai

A transzport ATPázok alaptípusai

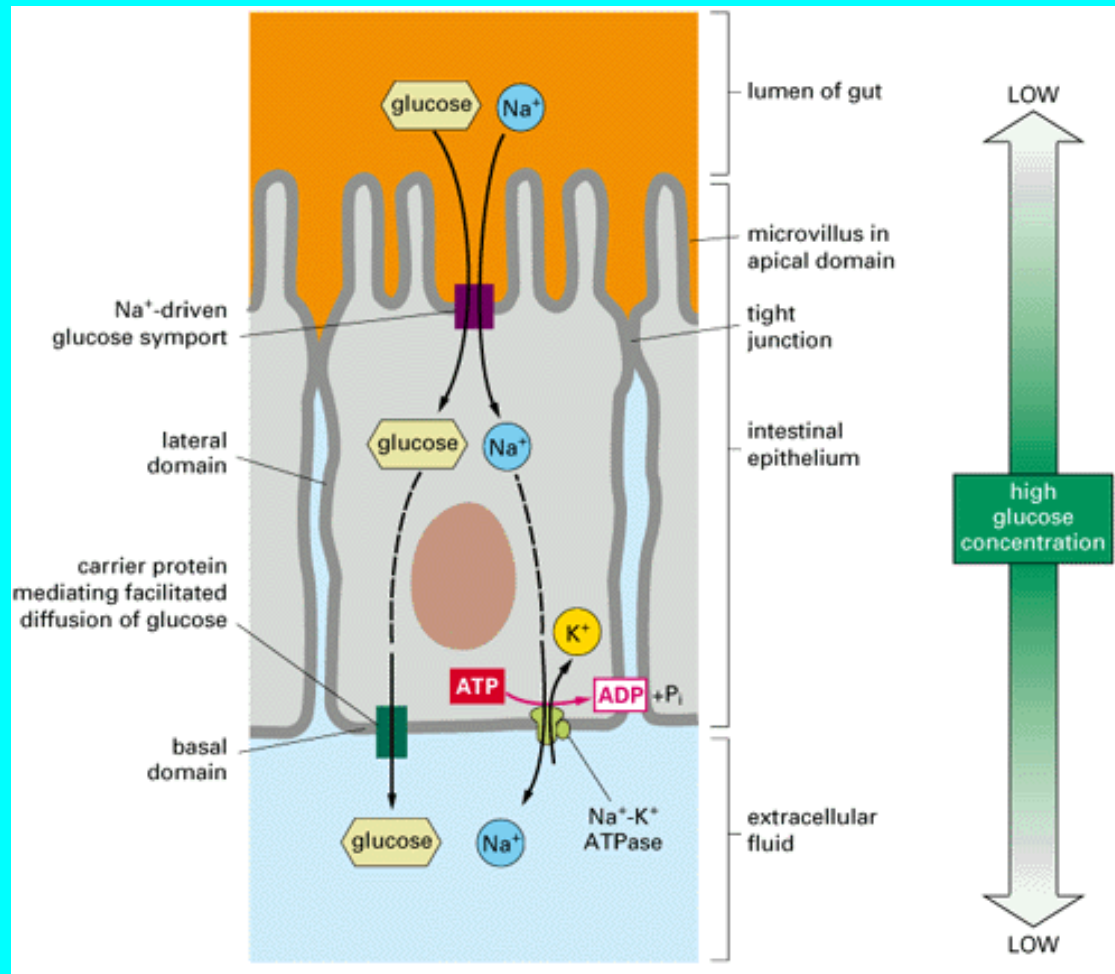

Kalcium transzporterek a sejtben

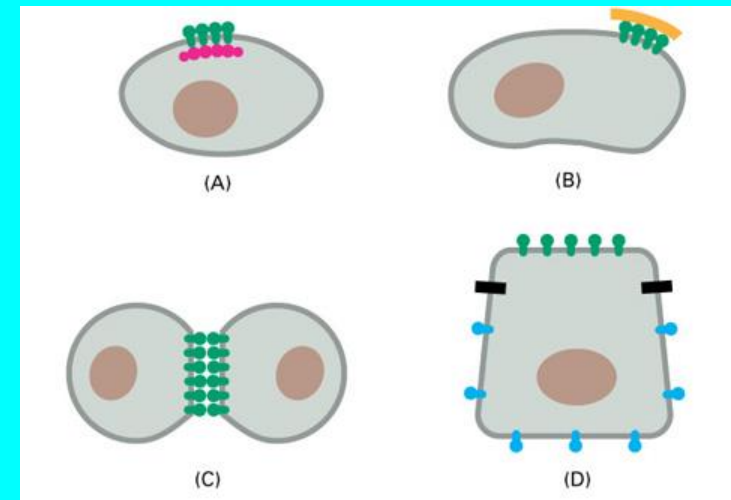

A membrán-transzporterek elhelyezkedése a sejtekben

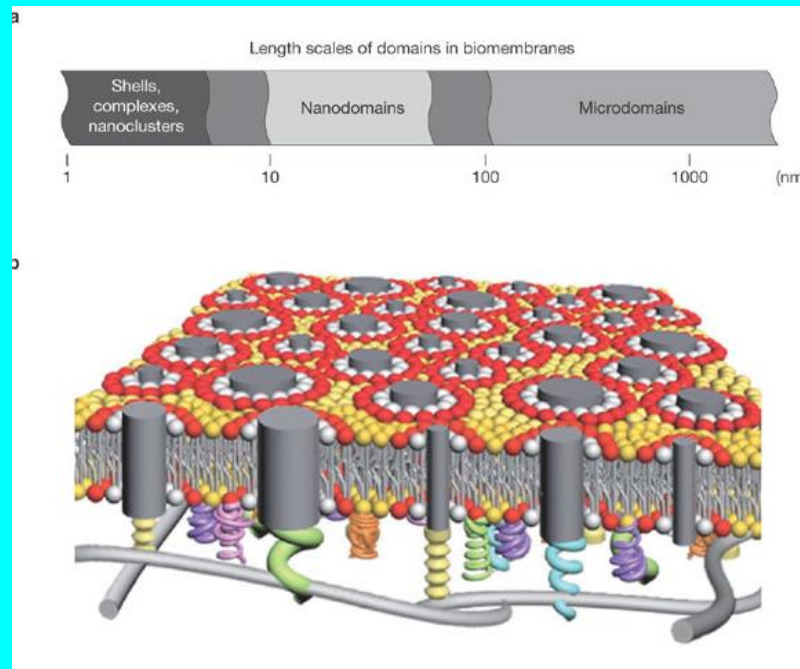
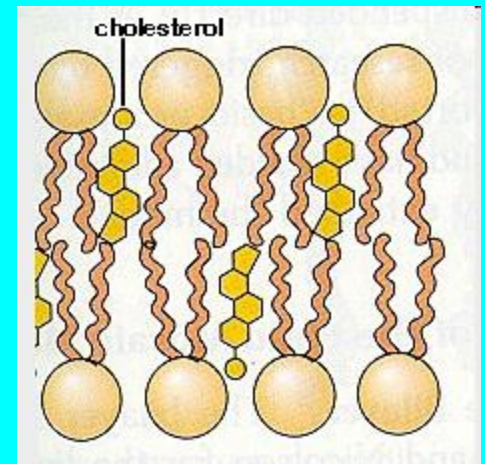
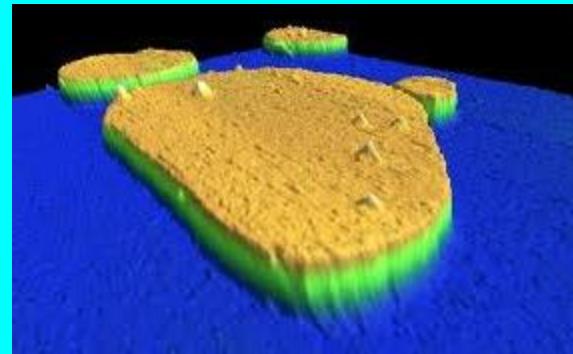
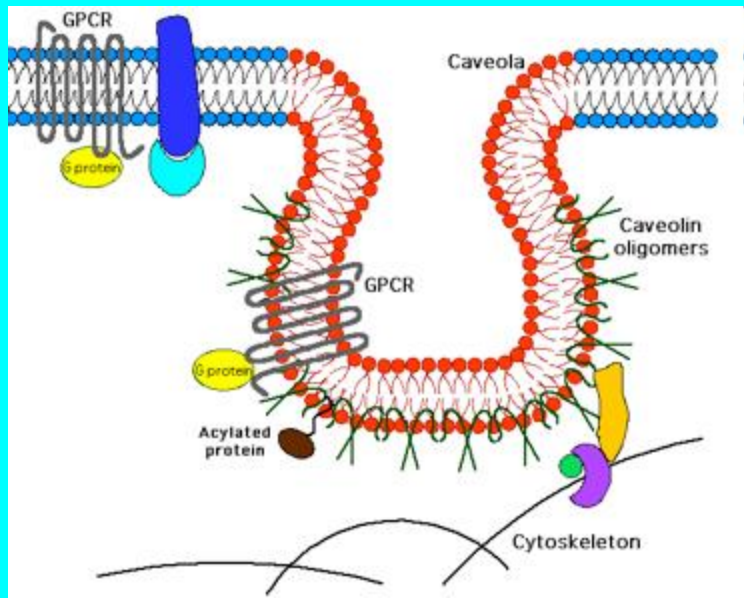
Polarizált sejtek, speciális lokalizáció!

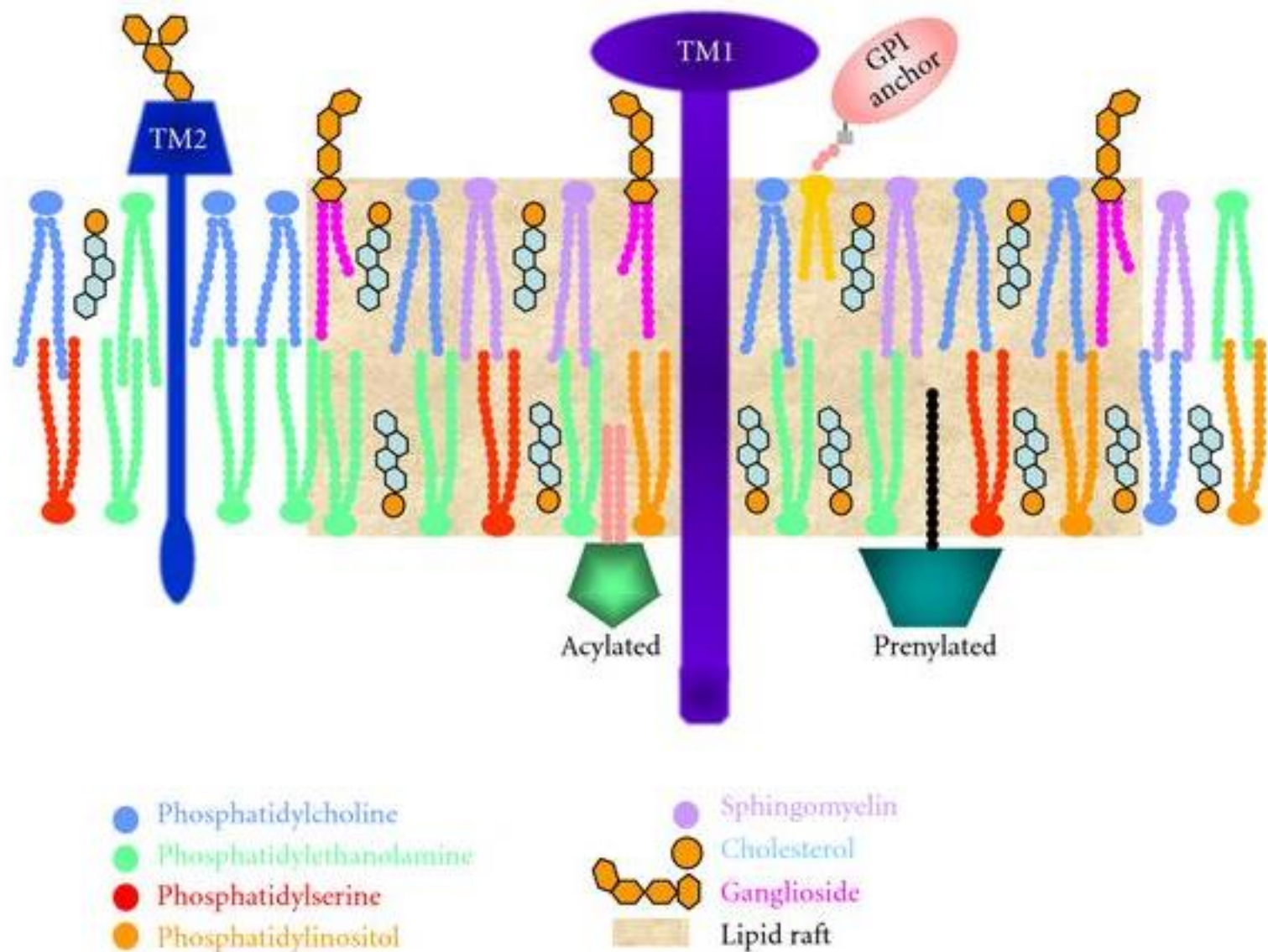
Fehérjék együttes elhelyezkedésben, pl. lipid-tutajokban

Lipid tutajok („rafts”) a membránokban

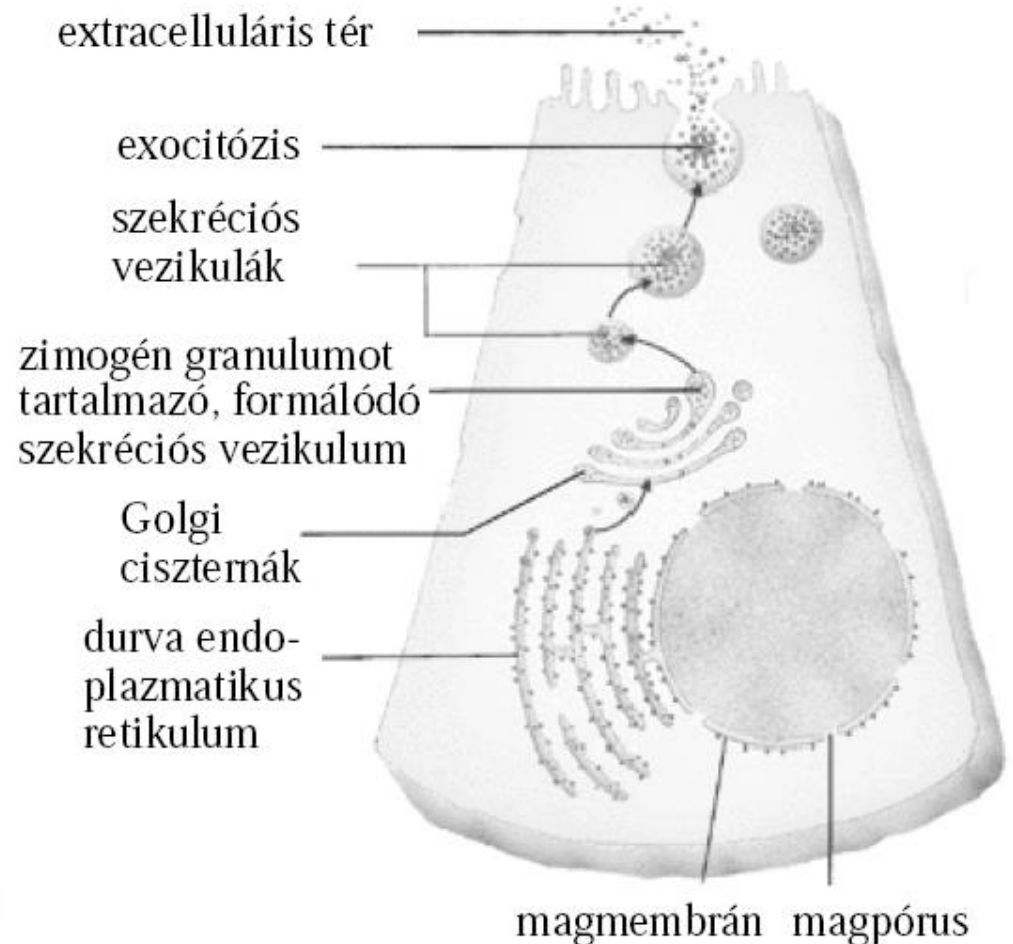
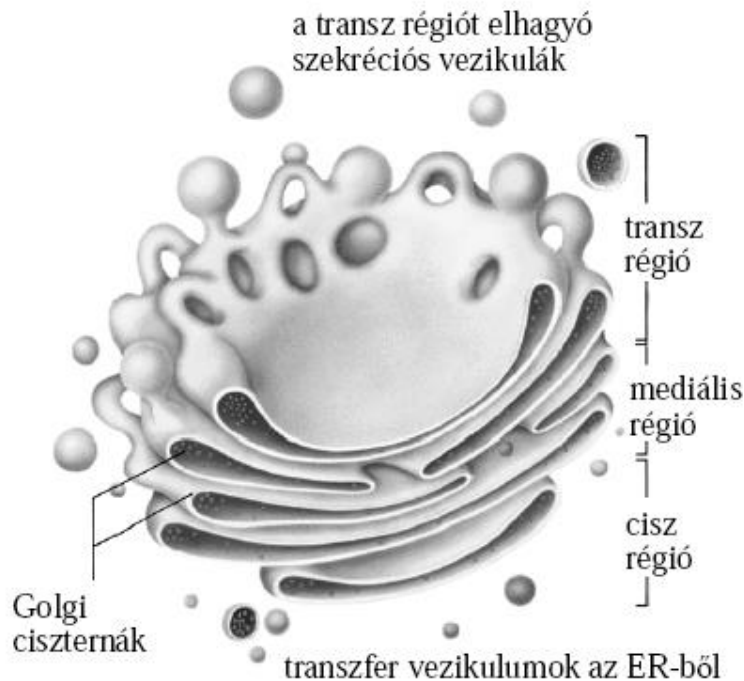

Lipid tutajok („rafts”) a membránokban

Vezikuláris transzportfolyamatok

Membrán-fehérjék utazása (trafficking) a sejtekben

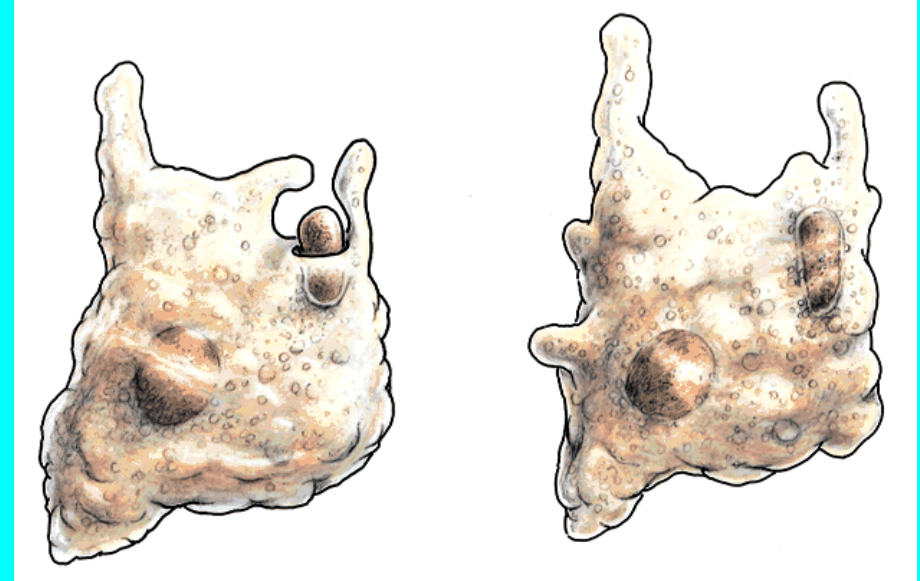
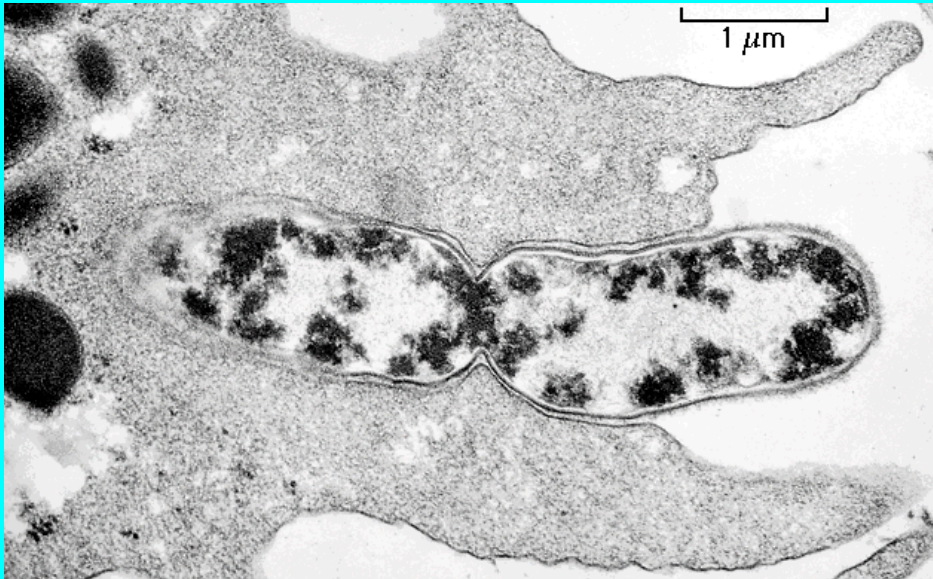

5. A Golgi komplexum felépítése

Az ábra a cisz és transz Golgi hálózatot nem tünteti fel, hanem a cisz és transz Golgi ciszternákkal együtt cisz, ill. transz régióknak nevezi.

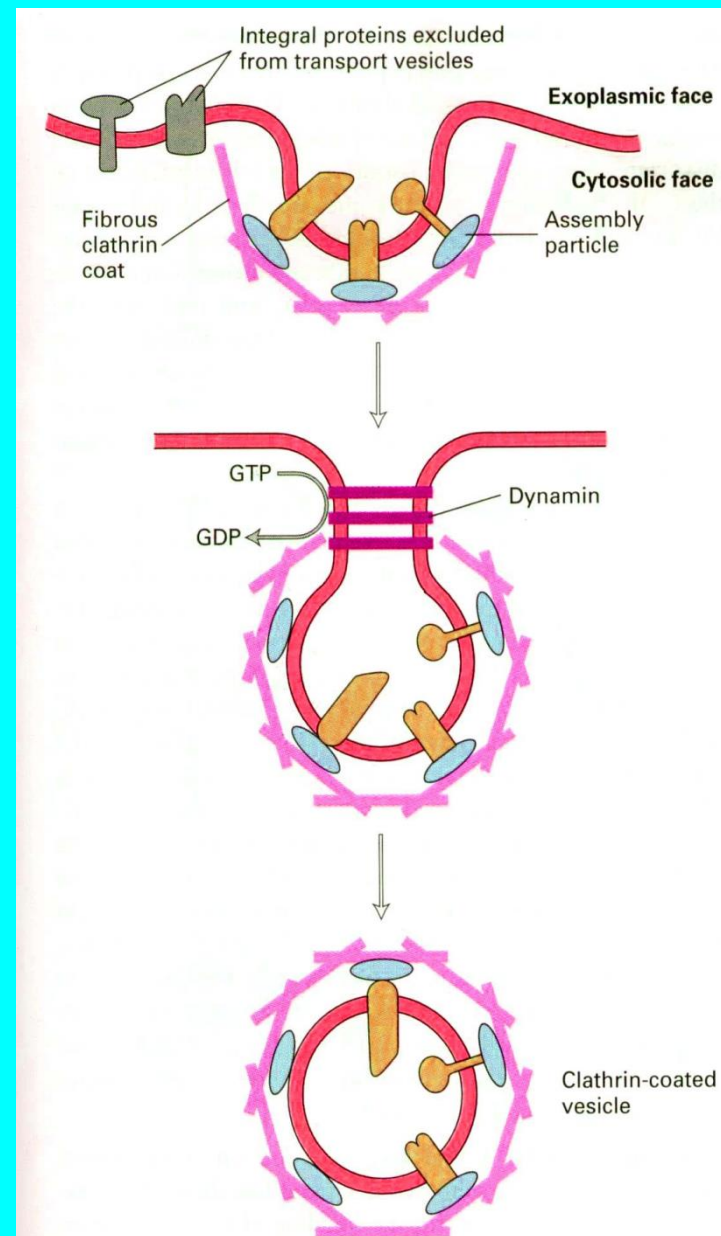
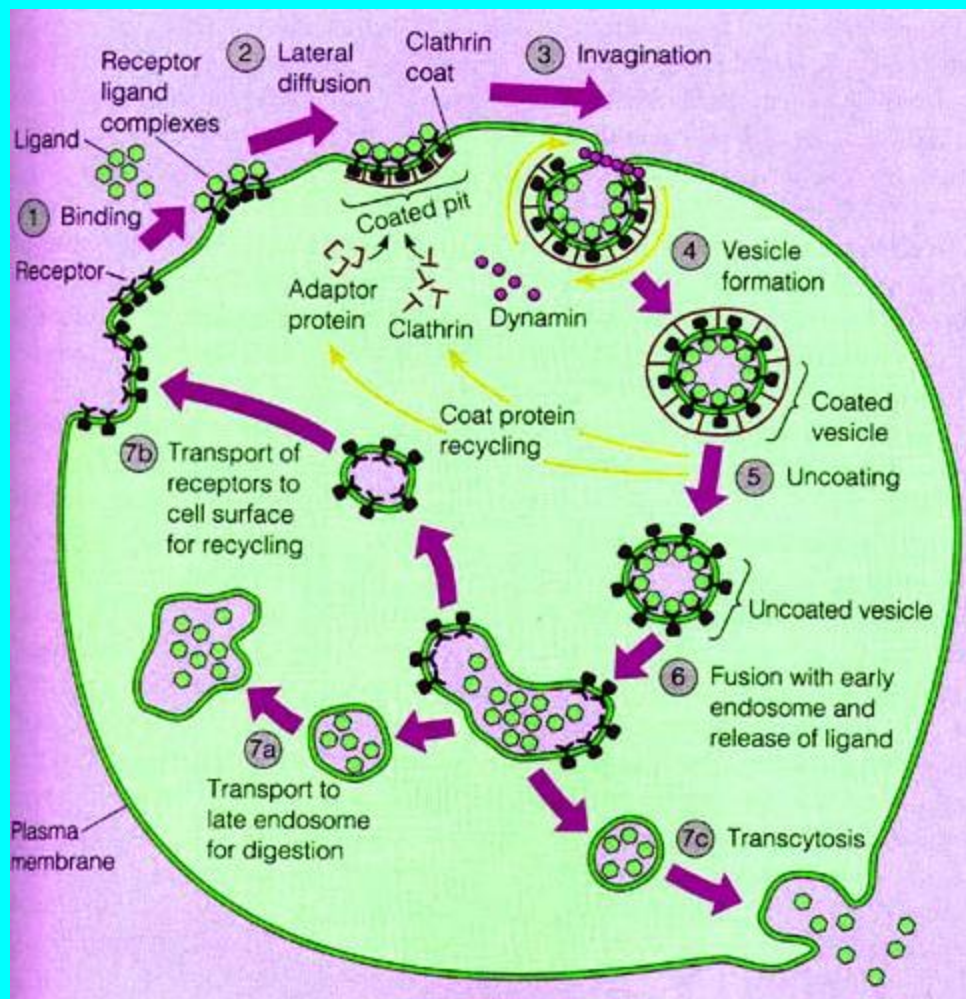
Endocitózis – exocitózis - transzcitózis

Makrofágok – fagocitózis (endocitózis)

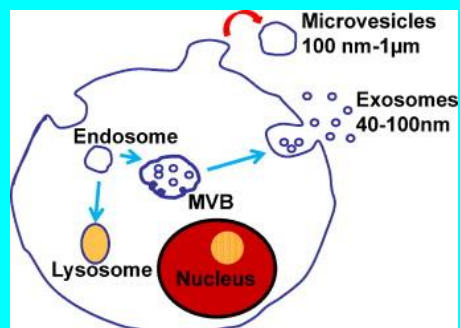
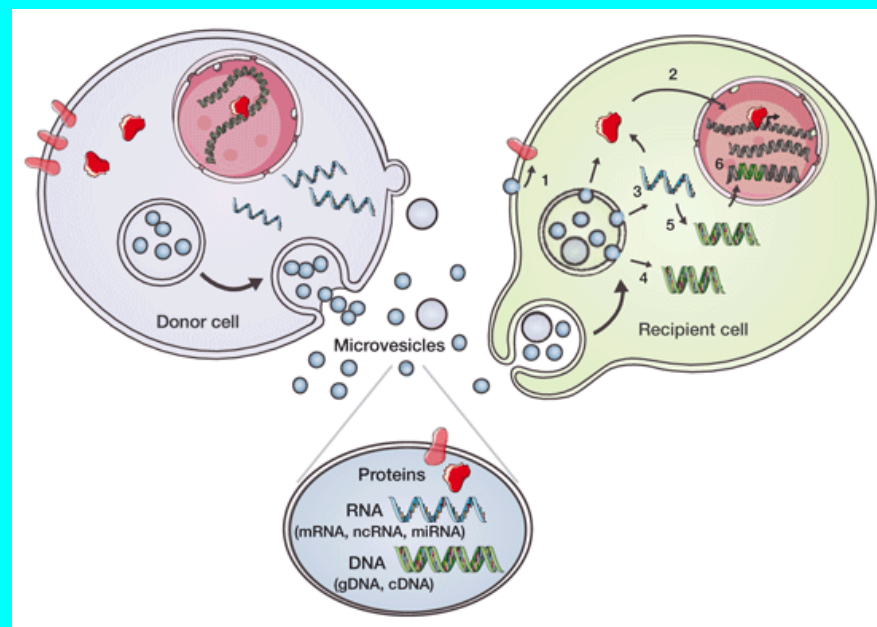
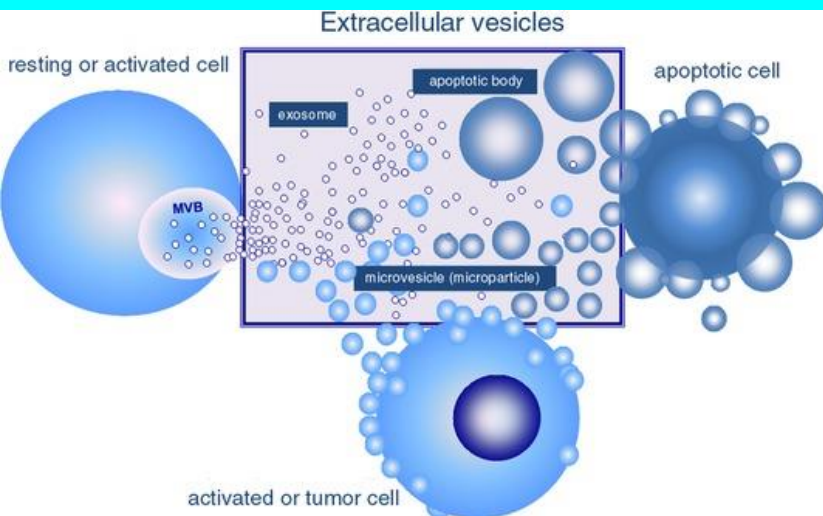

Endocitózis – exocitózis - transzcitózis

Membránfehérjék – mindig membránokban!

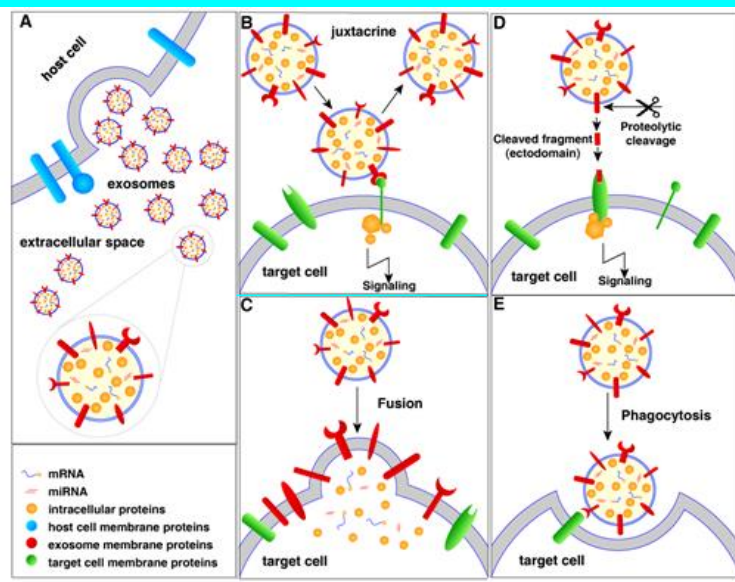

Mikrovezikulák képződése a sejtekből - exoszómák

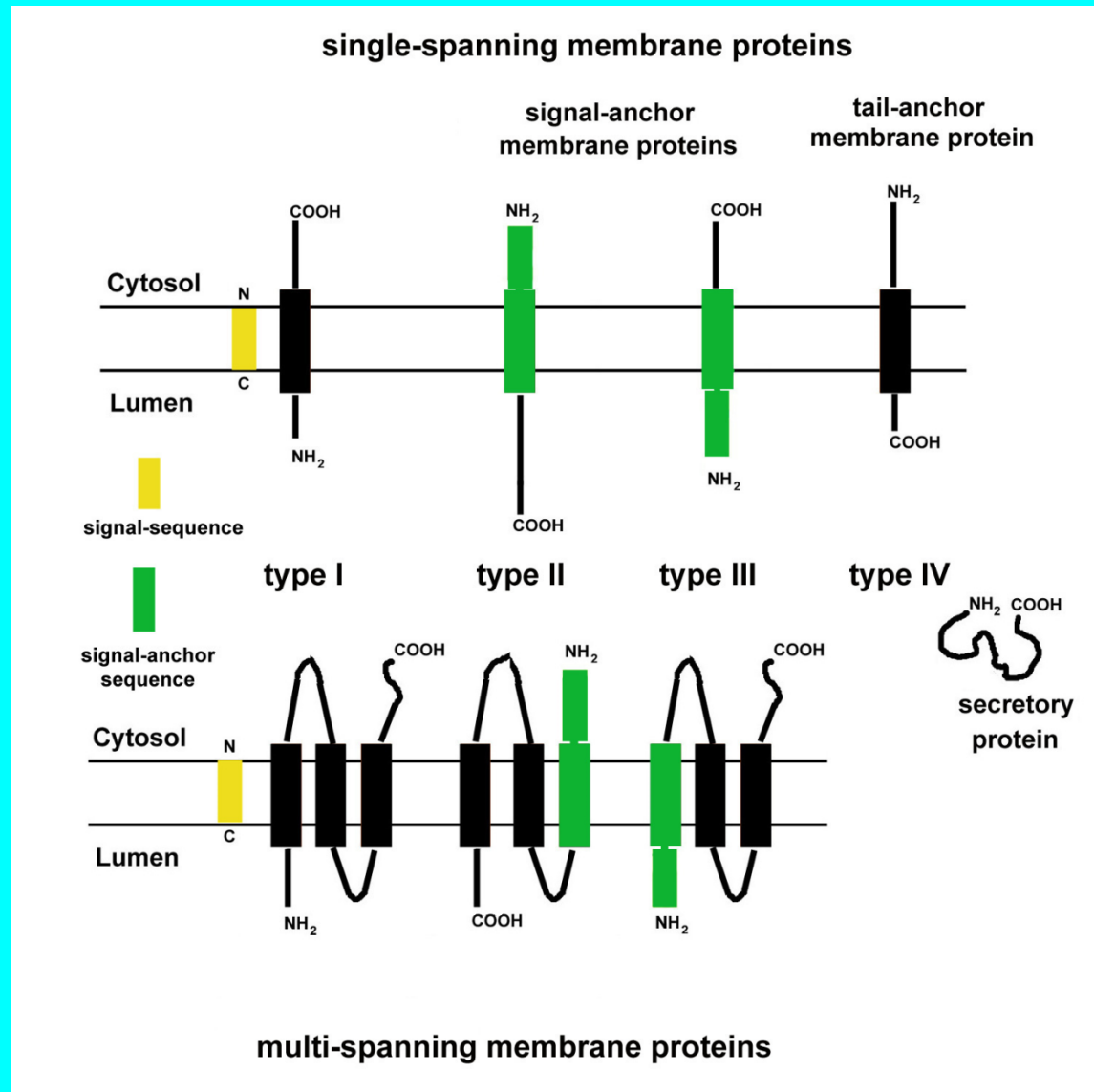
Normál és aktivált (immun)sejtek,
apoptotikus sejtek,
daganatsejtek...

Fontos fiziológiás szabályozó
szerep!

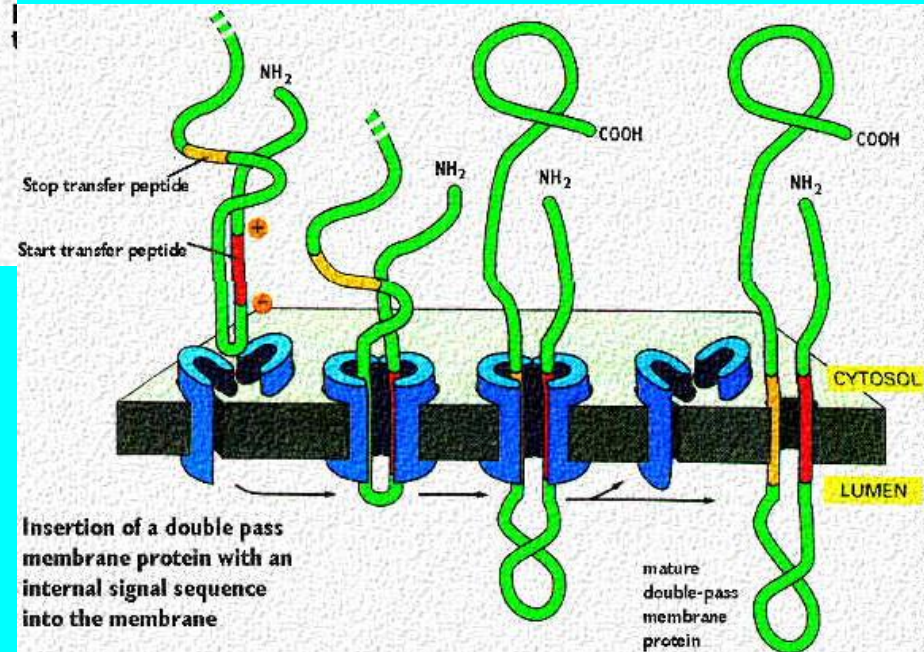
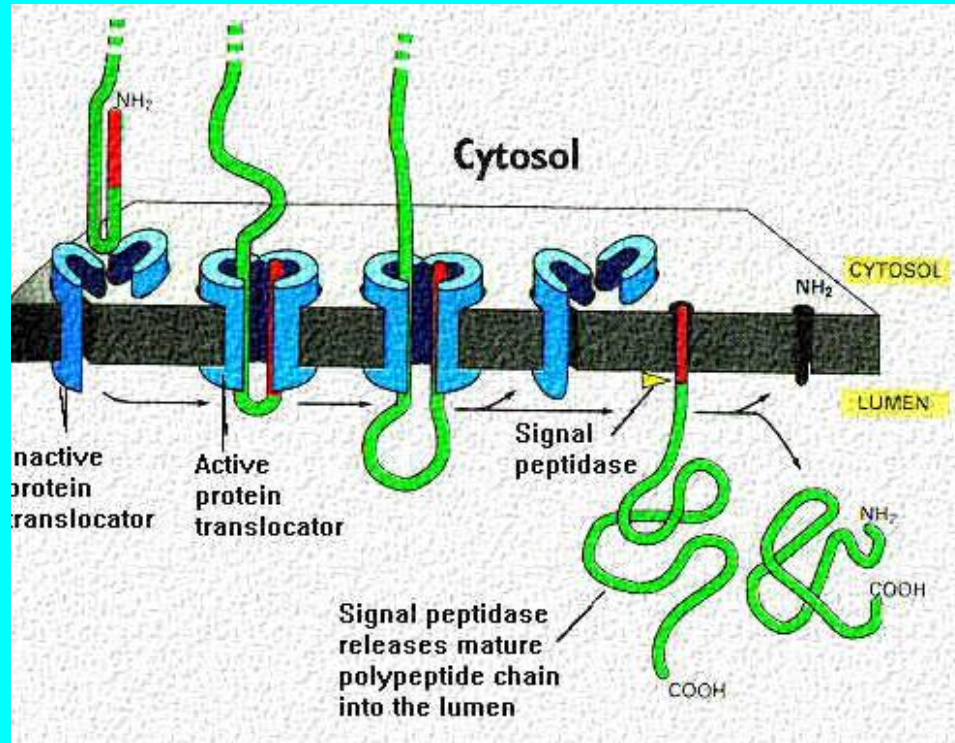
Membránfehérjék szintézise

– mindig lipidmembránokban készülnek!

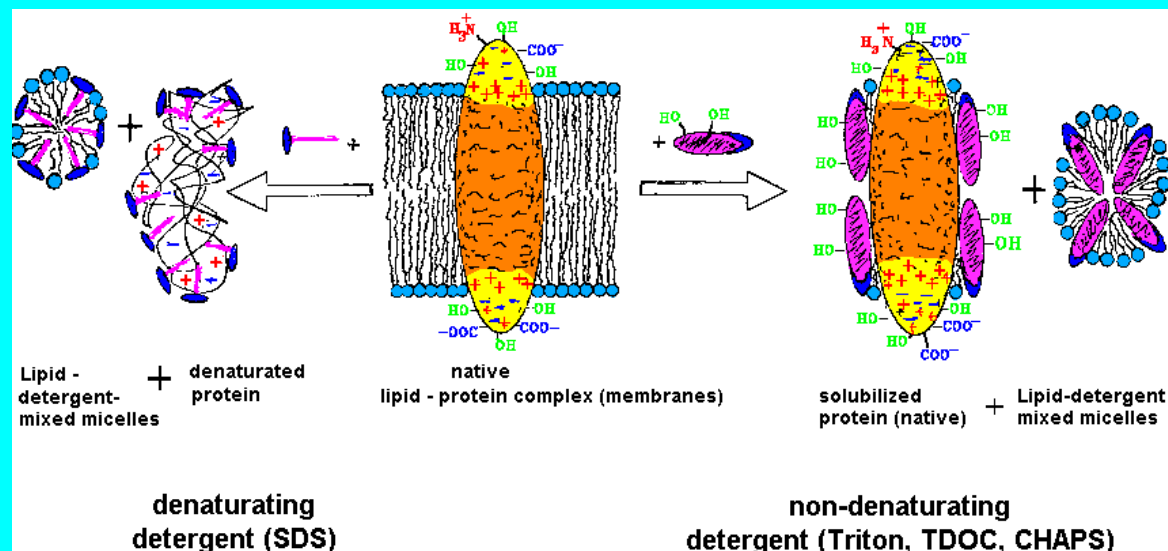

Transzporter fehérjék beépülése membránokba

Membránfehérjék

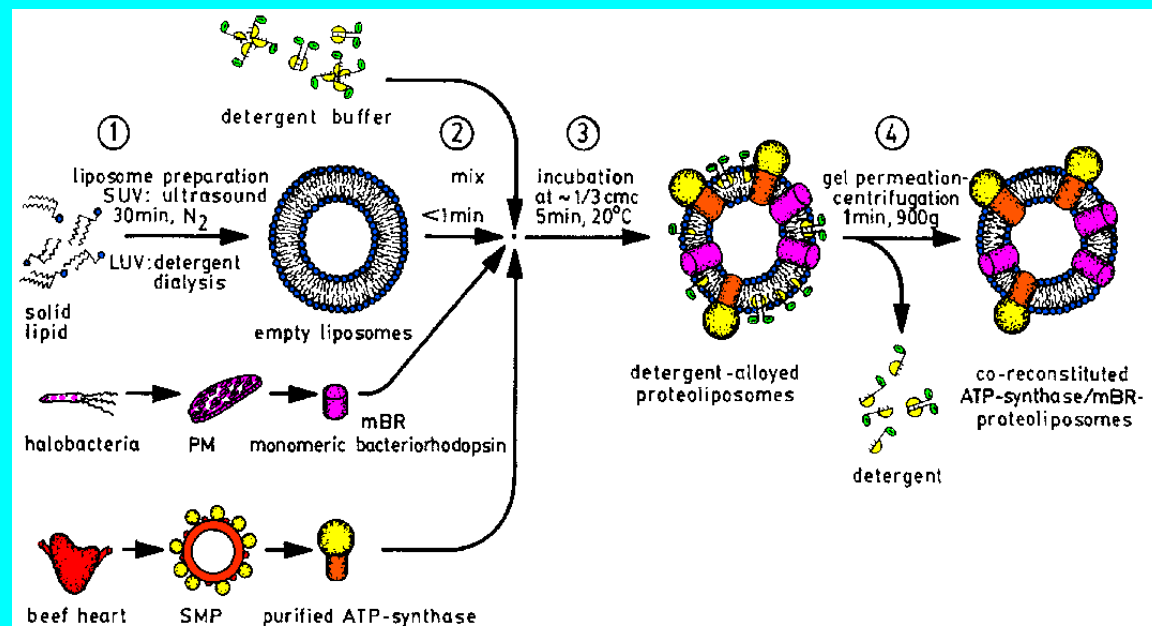

Membránfehérjék szerkezetvizsgálata és beépítése lipidekbe

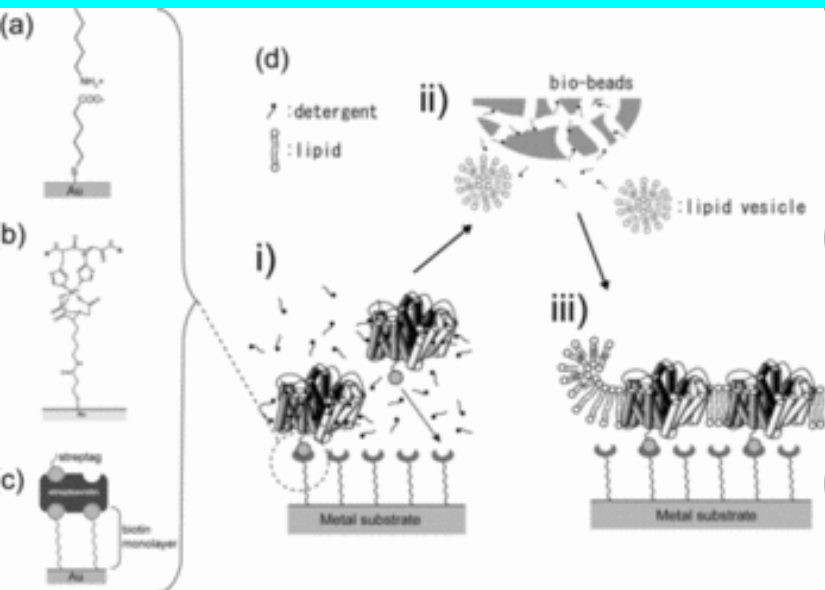
Membránfehérjék izolálása

Membránfehérjék rekonstitúciója

Membránfehérjék rekonstitúciója – atómi szintű szerkezet meghatározása

Membránfehérjék
kristályosítása –
lipid rétegben

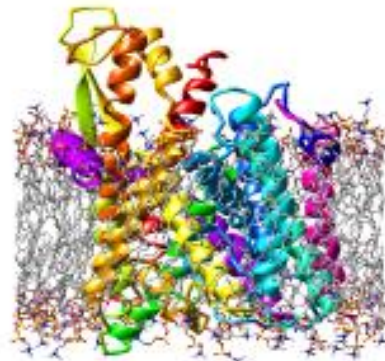

Membránfehérjék
kristályosítása –
háromdimenziós szerkezet!

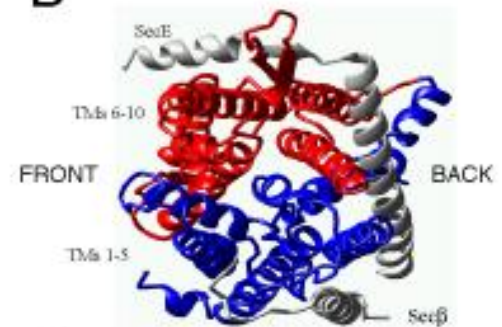
A

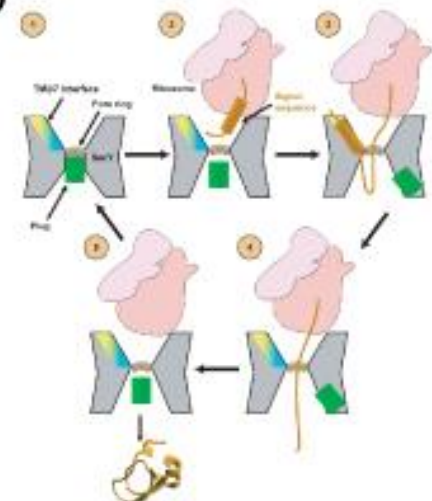
C

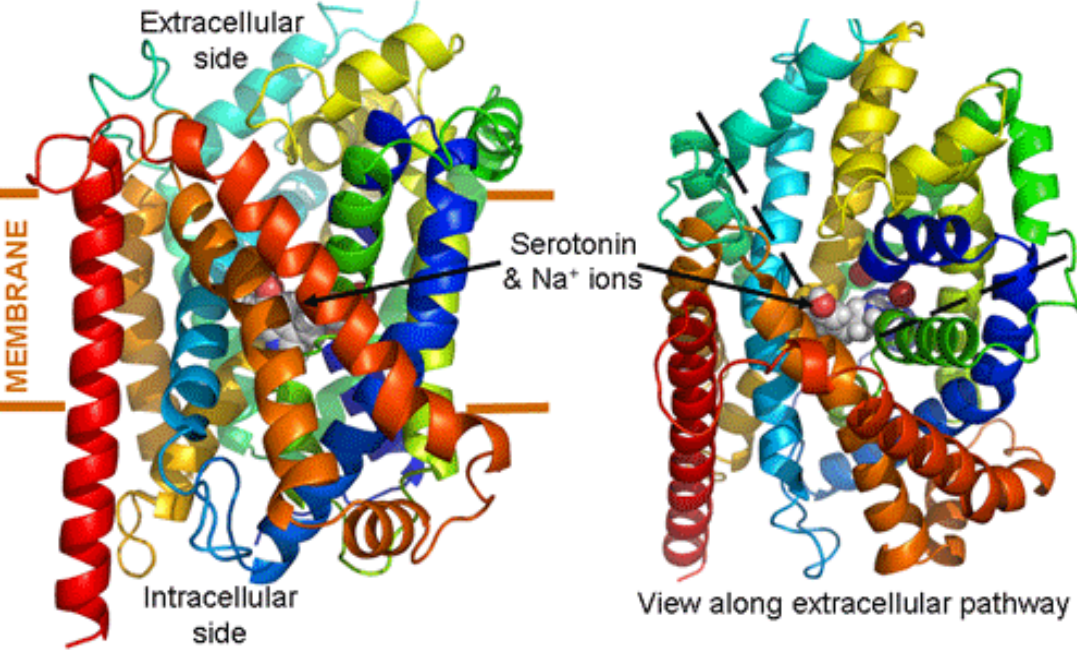

B

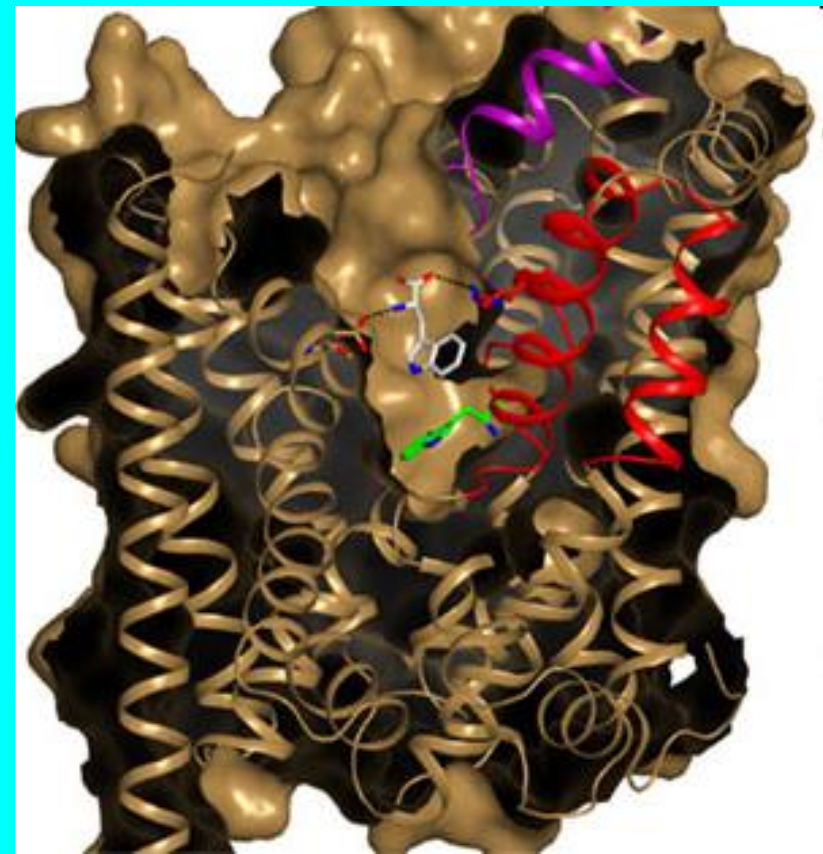
D

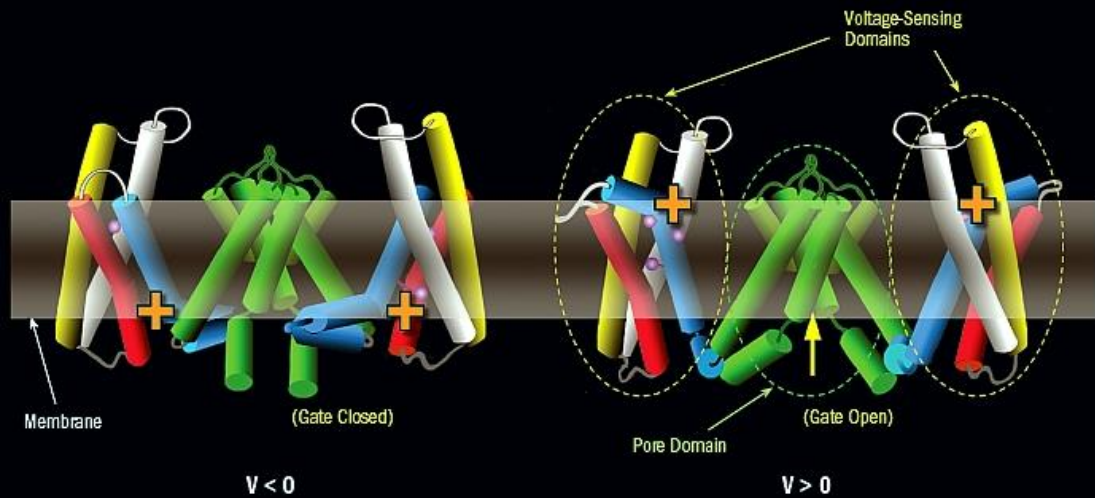
Szerotonin transzporter
Na-függő transzport

Leucin transzporter (Science, 2008)

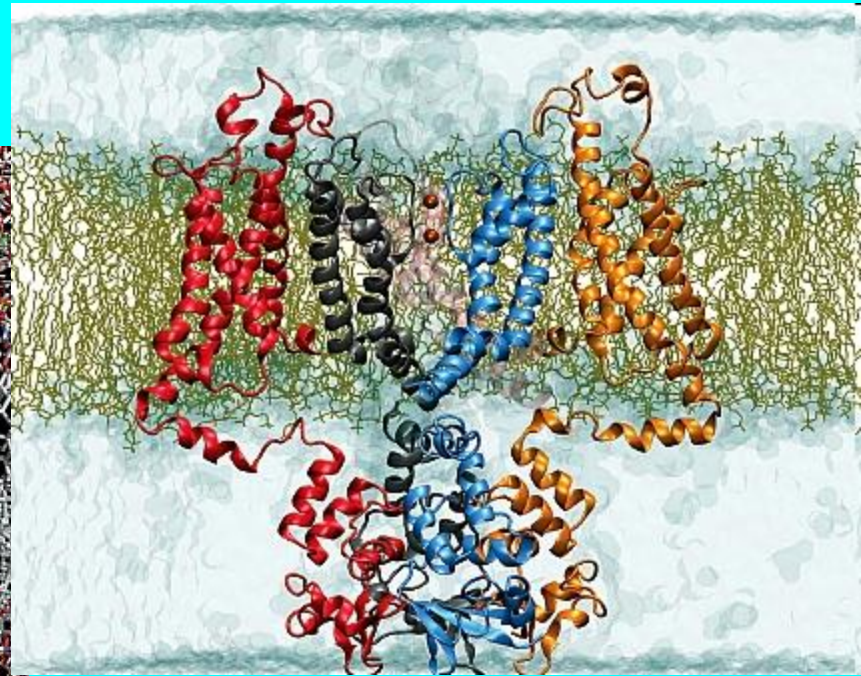
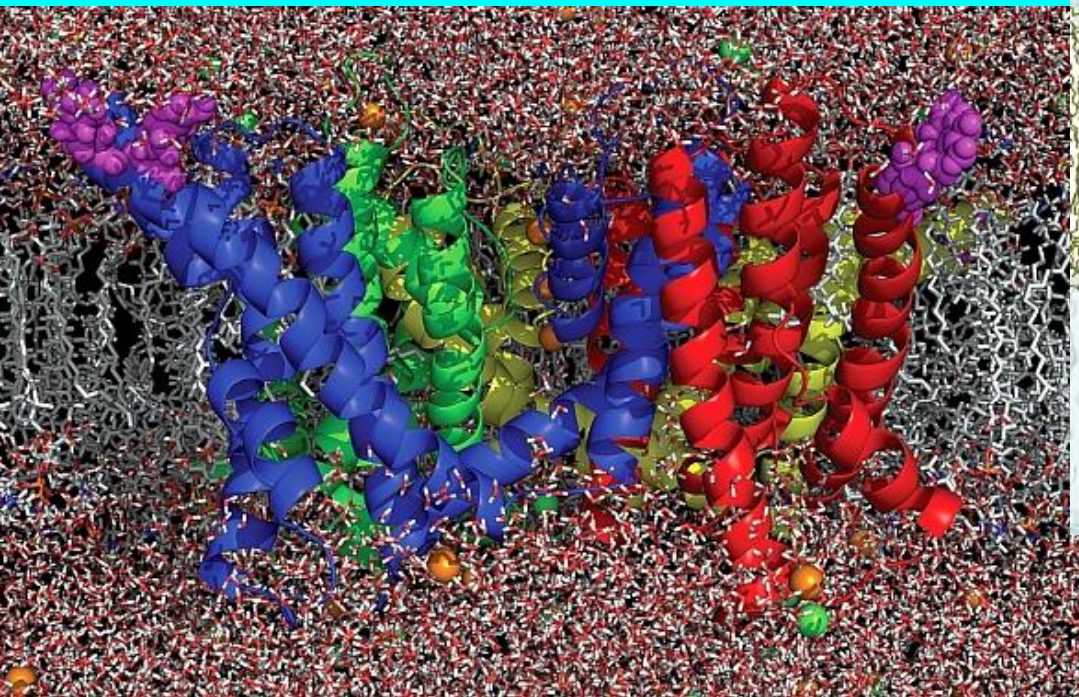
Closed State

Open State

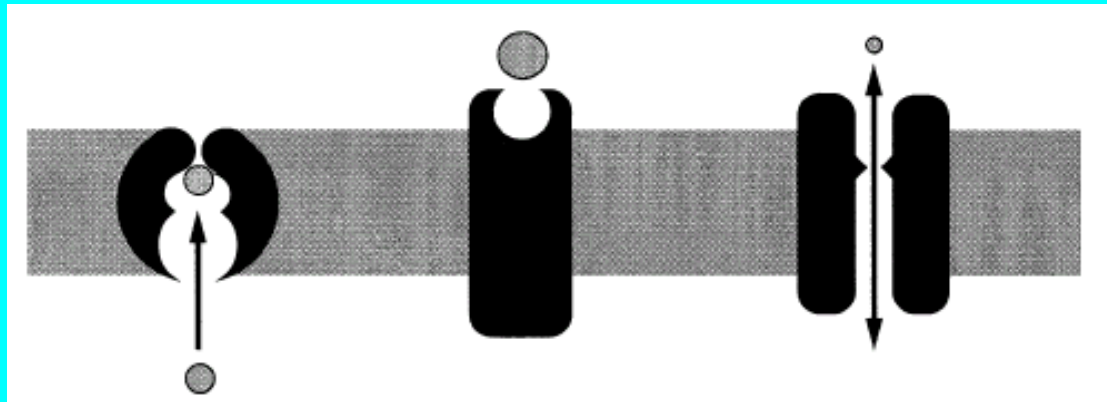

Feszültségfüggő
K⁺ ion csatorna (Kv1.2)

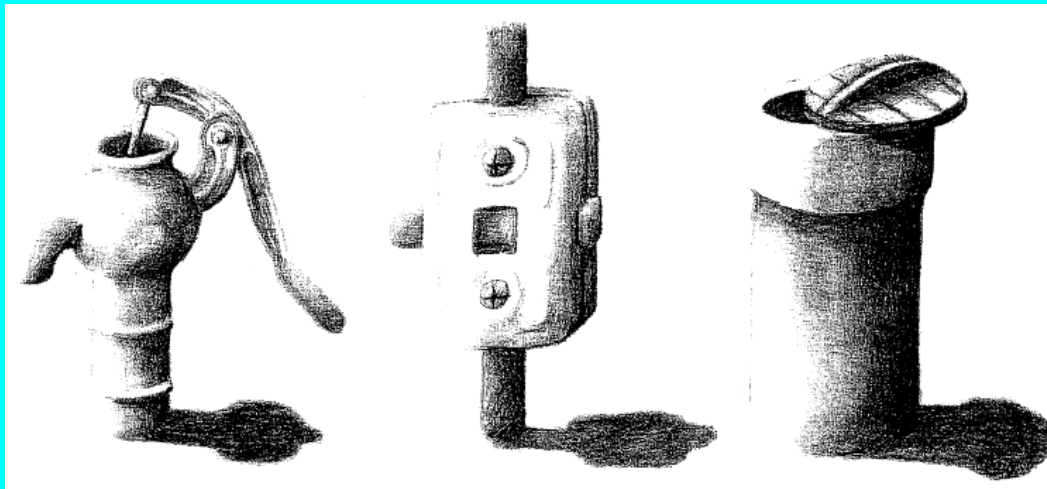
Molekuláris szerkezet
és modellek

ABC transzporterek

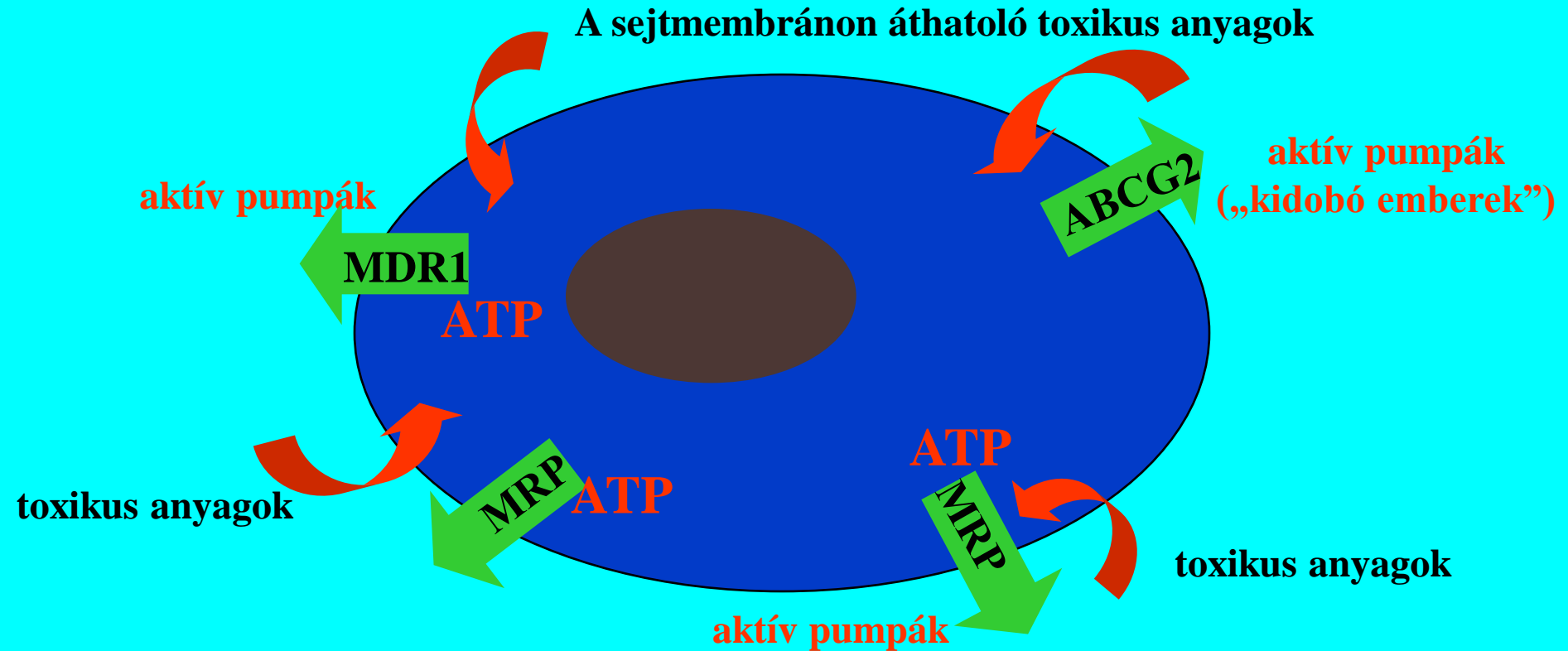

pumpák receptorok csatornák

Az ABC transzporterek: mindezt egyszerre tudják?

A gyógyszer (multidrog)-rezisztencia pumpák – ABC transzporterek

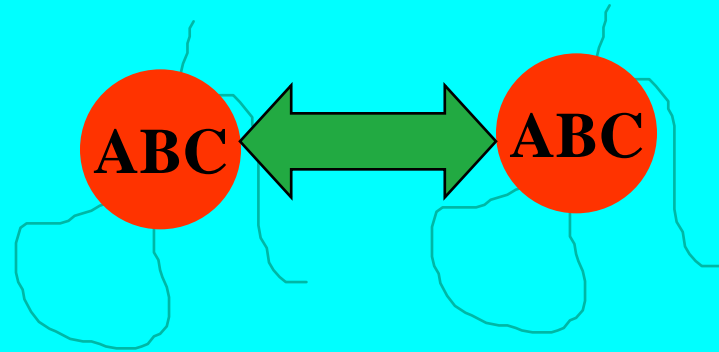
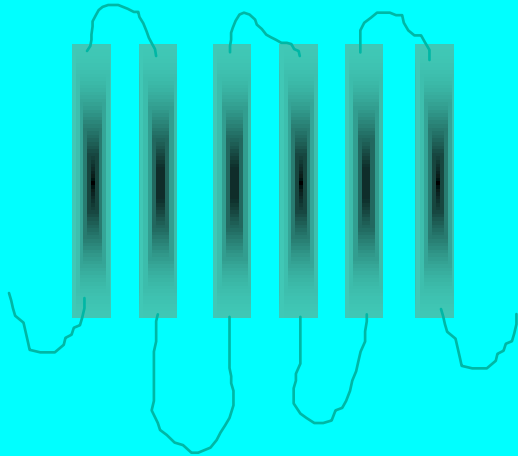

A sejtek és a szervezet védelméért felelős aktív pumpák az ATP energiájával működnek –

a rákos sejtek az ABC fehérjéket a saját védelmükre használják fel

Az ABC transzporterek alap-motívumai:

**6 TMH membrán
domén (TMD)**

Kooperáló ABC domének

Az ABC doménekben:

Walker A

Signature (C)

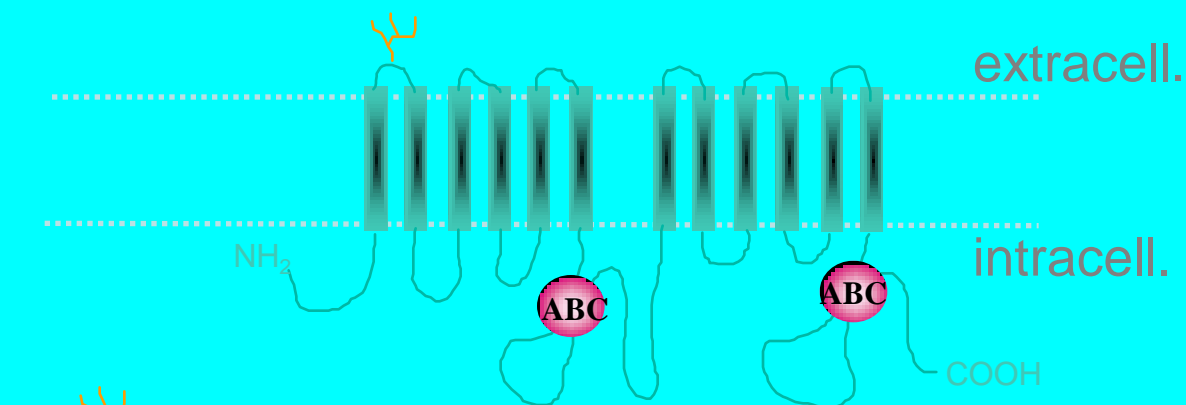
Walker B

**(egyedi az ABC
transzportereknél!)**

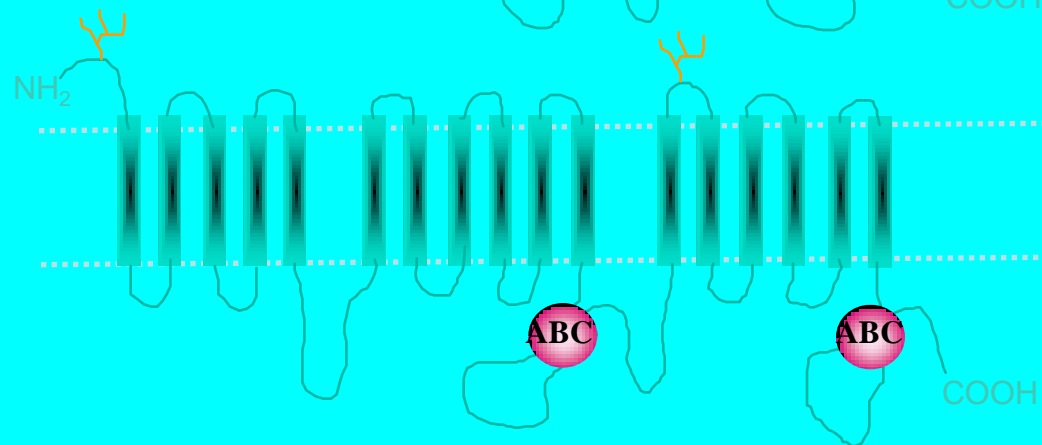
A daganatokban multidrog rezisztenciát okozó

ABC transzporterek

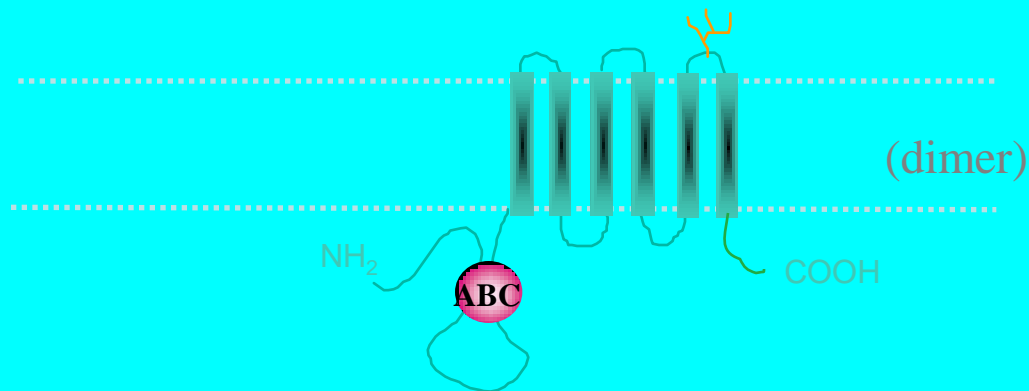
**MDR
család**

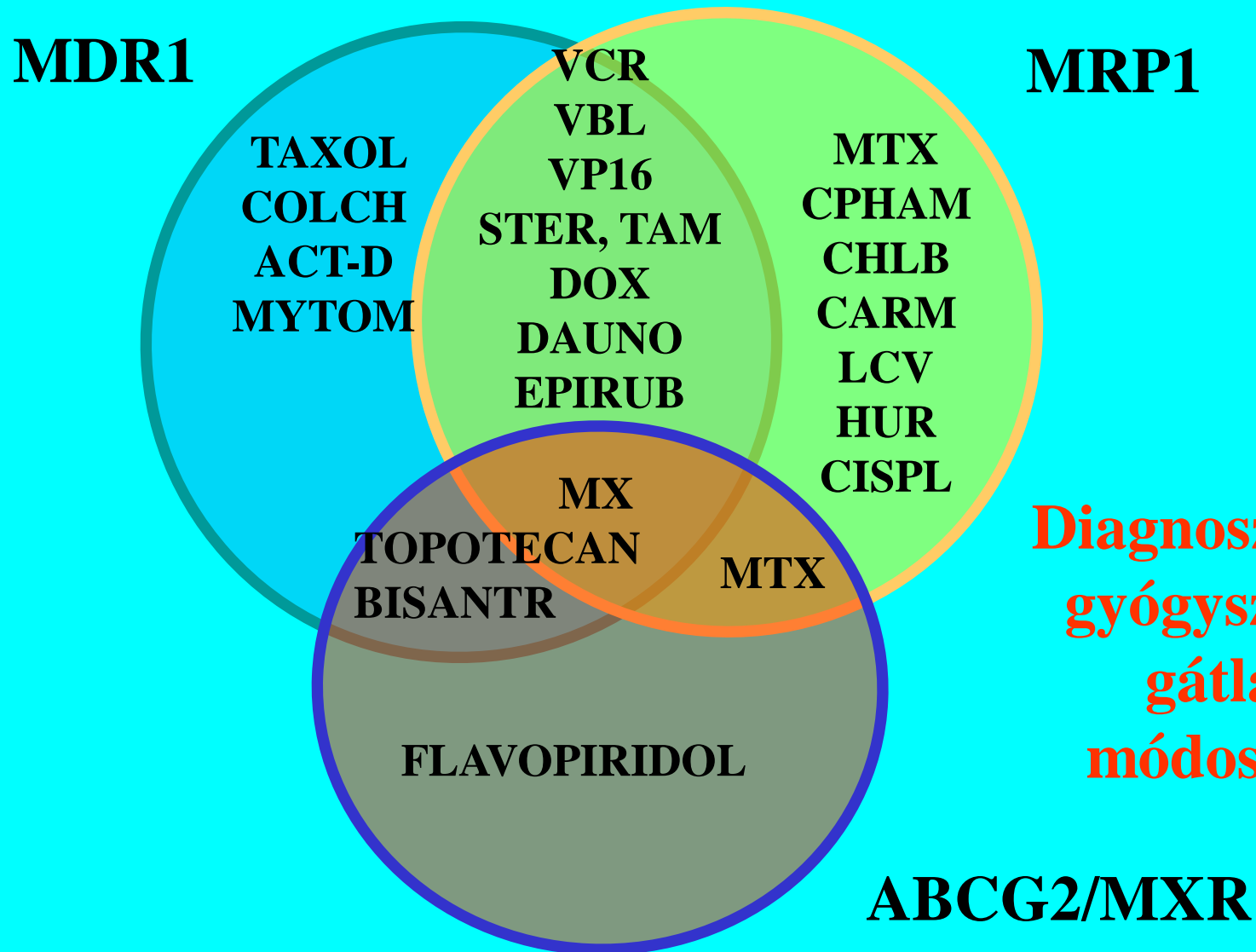
**MRP
család**

**ABCG2
(MXR/BCRP)**

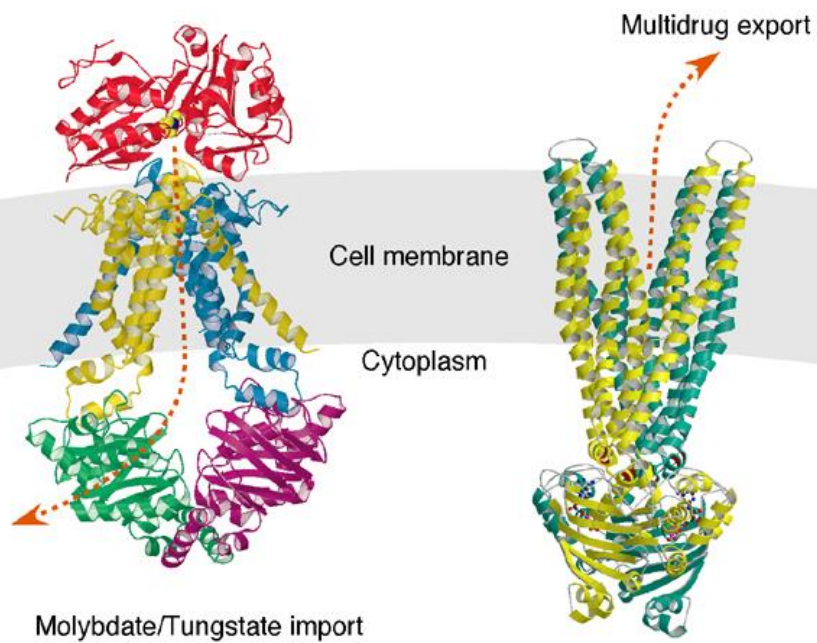

A multidrog rezisztencia fehérjék szerepe rák-ellenes gyógyszereknél

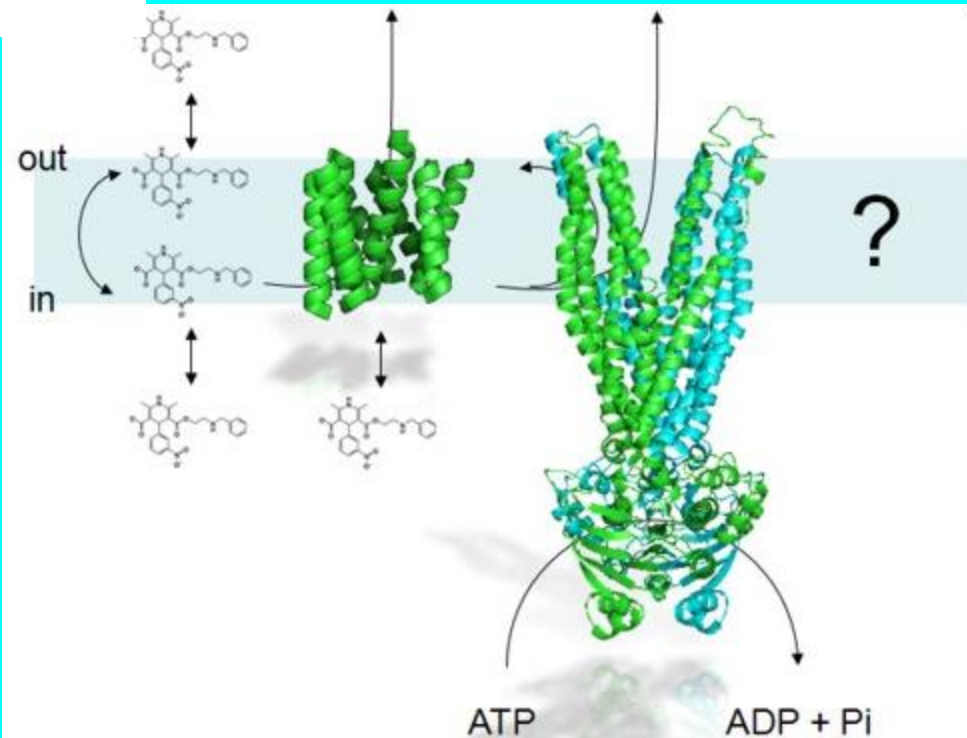

**Diagnosztika –
gyógyszeres
gátlás,
módosítás!**

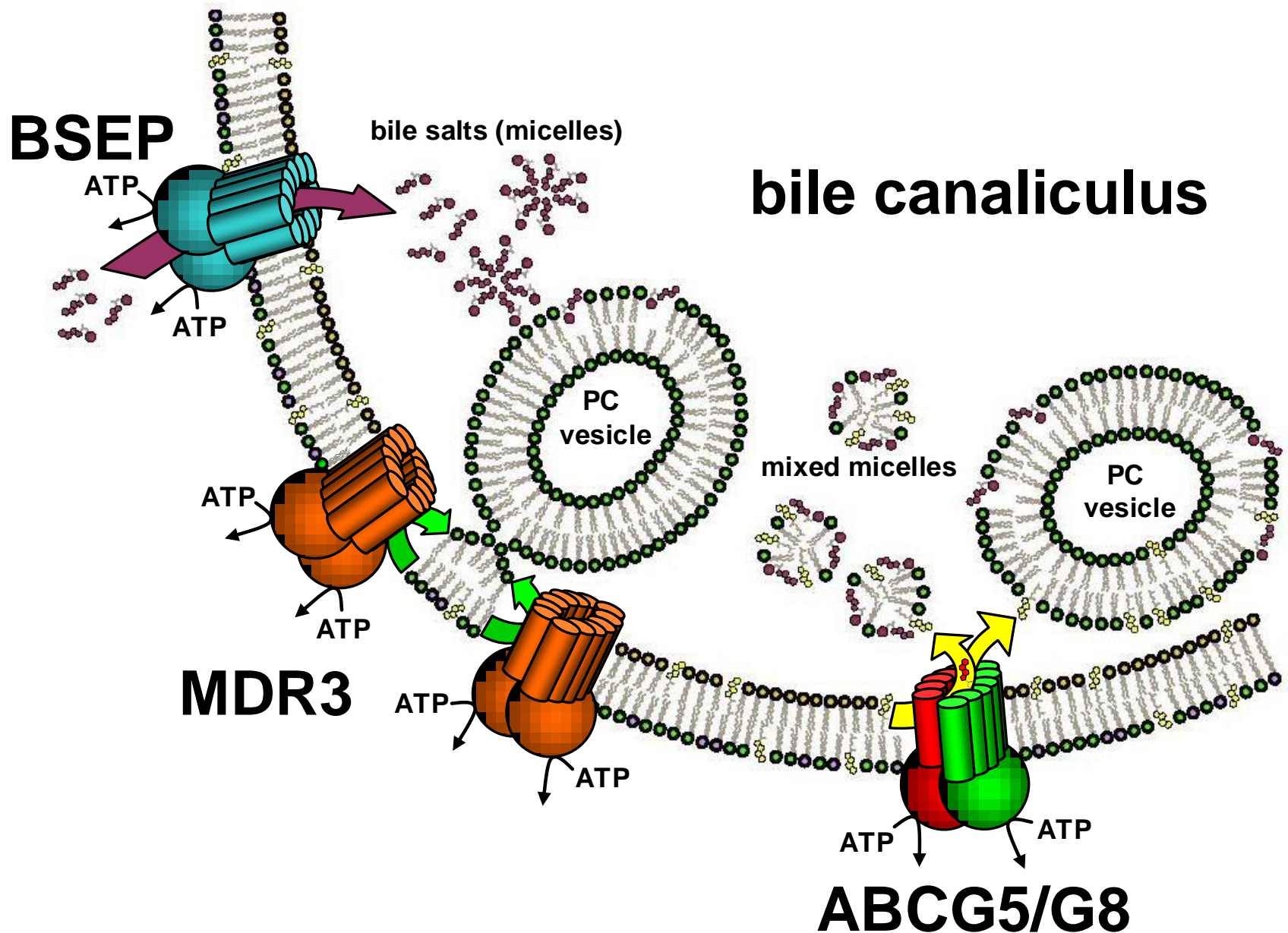
ABC transzporterek

Molekuláris modellek

ABC transporters and lipids in the liver

Anyai
vér-
keringés

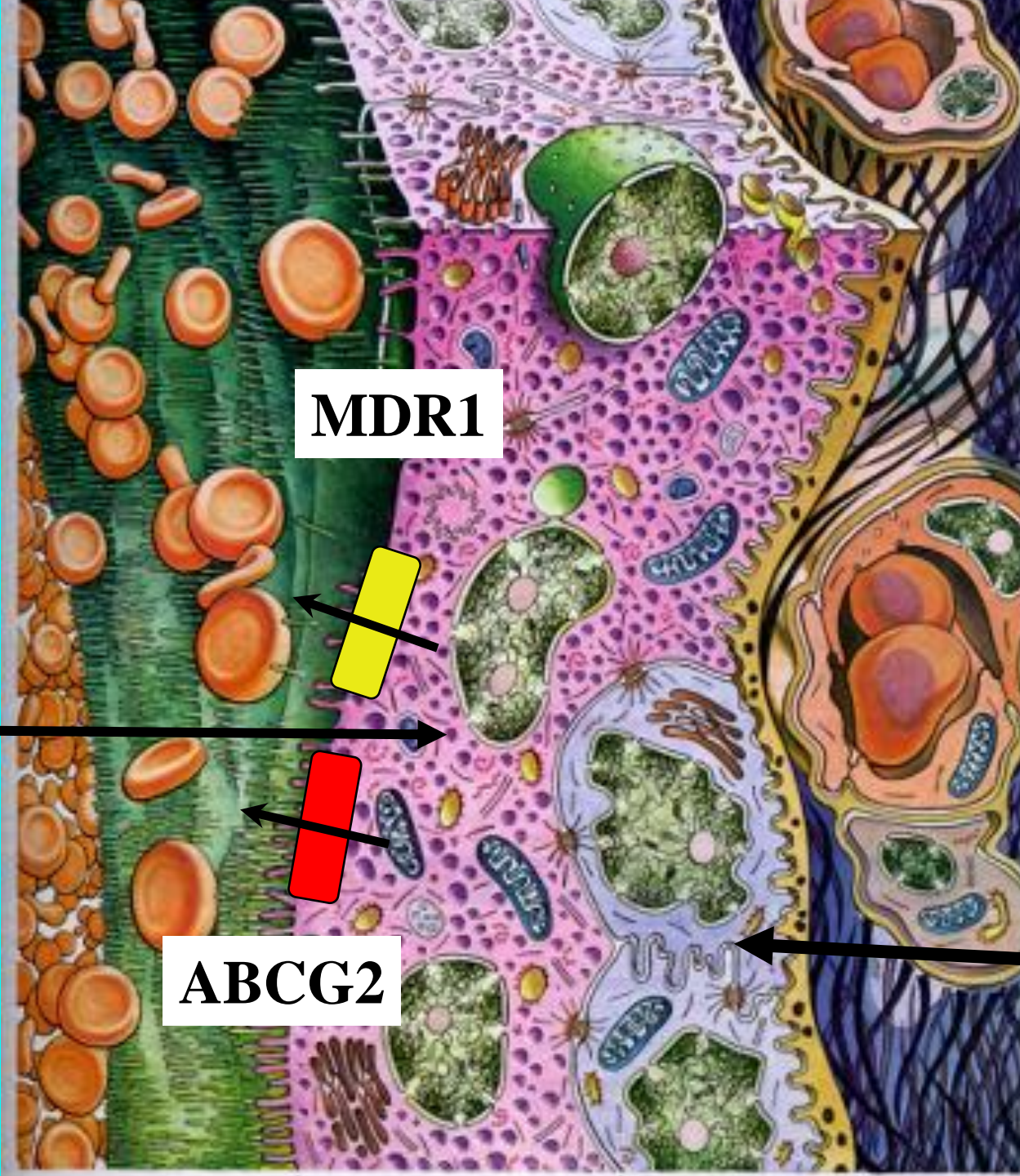
Magzati
vér-
keringés

MDR1

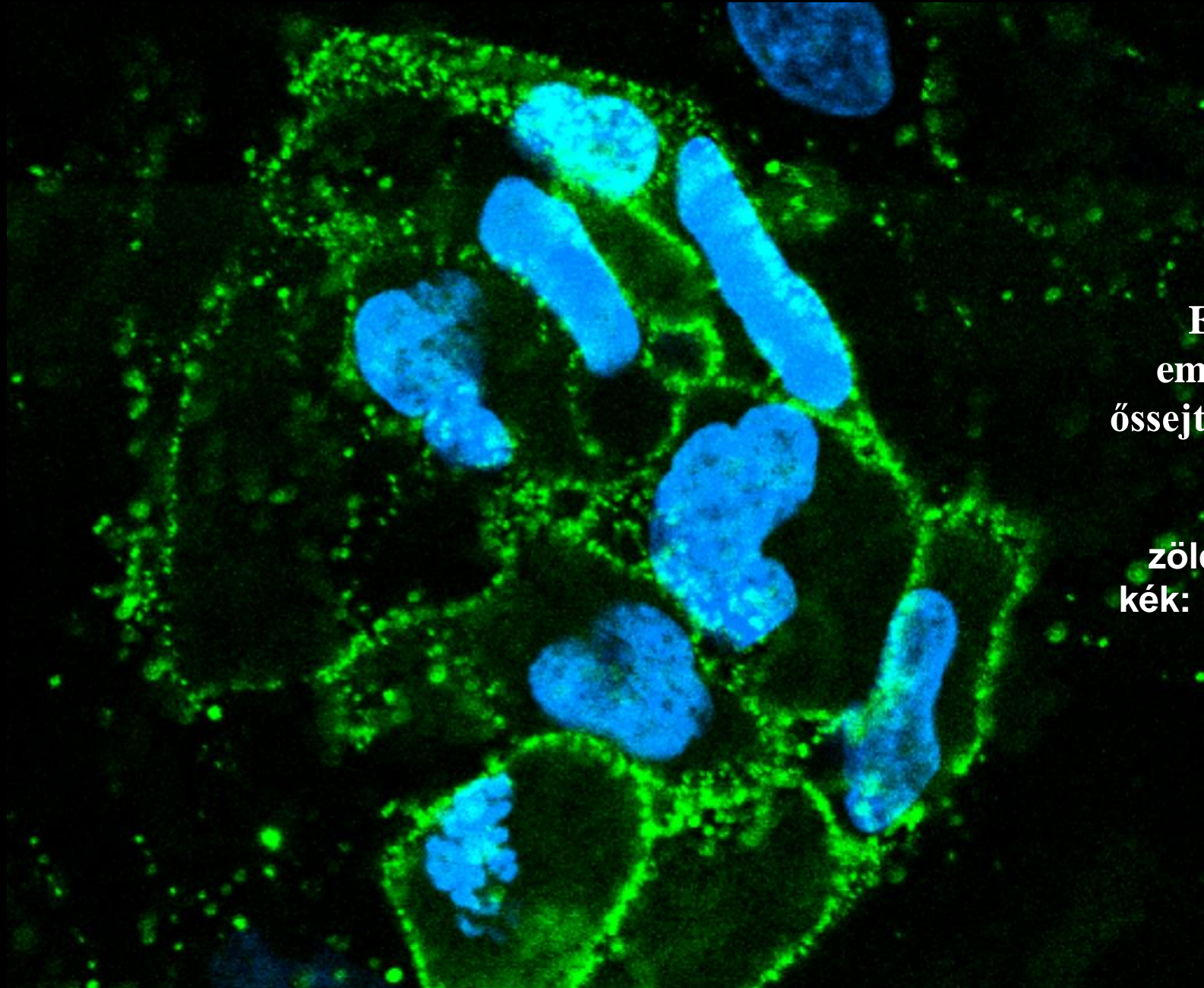
Syncytio-
trophoblast

Cyto-
trophoblast

ABCG2

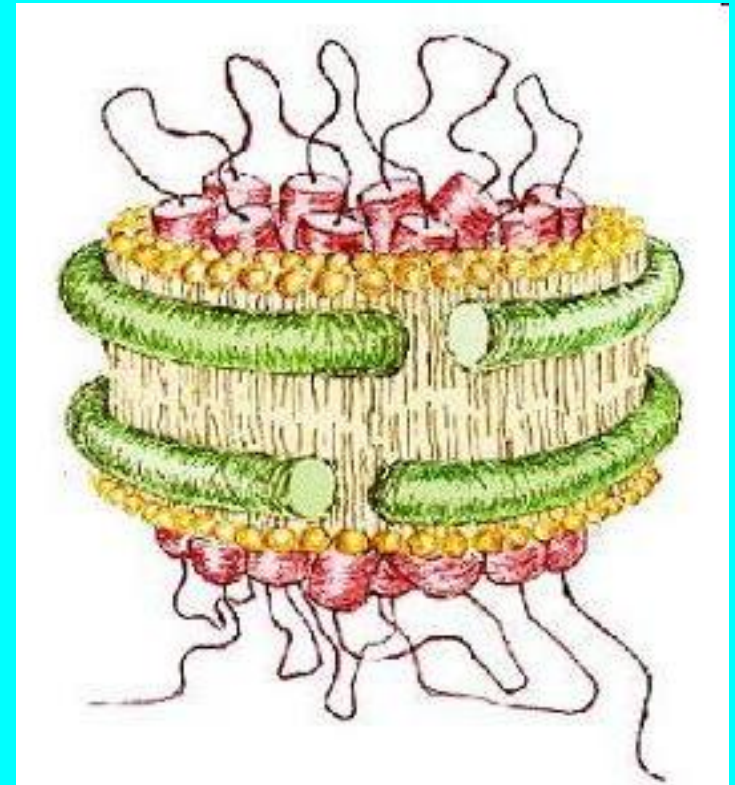
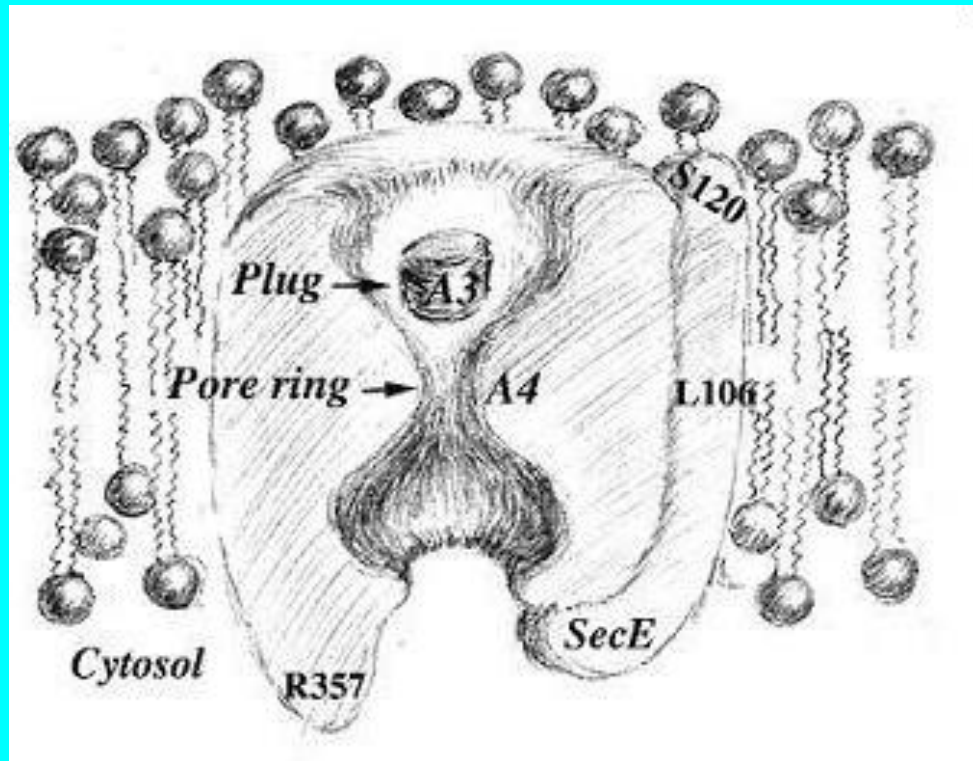
HUES sejtek - ABCG2 kifejeződés – konfokális mikroszkóp

Emberi
embrionális
őssejtek (HuES9)
sejtek

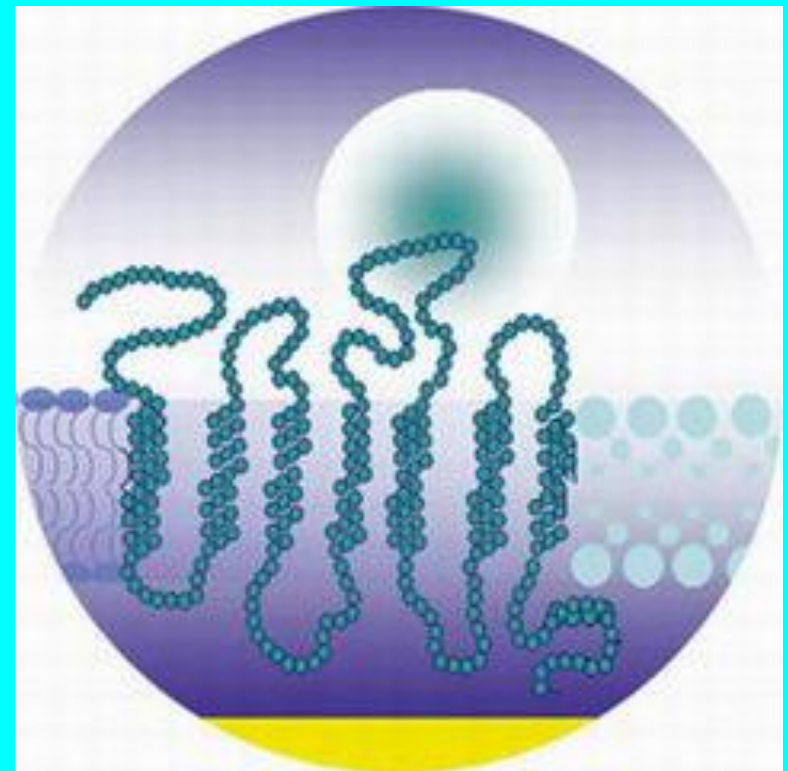
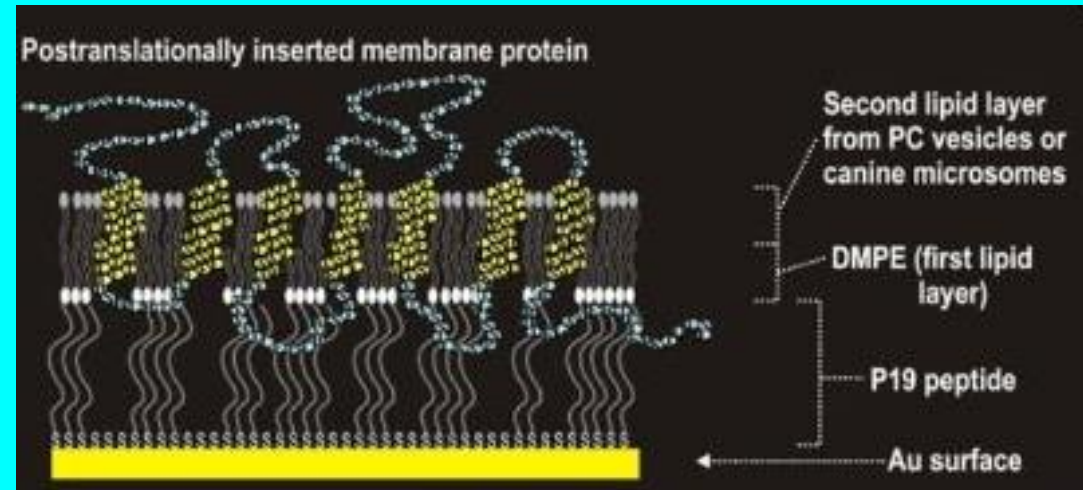
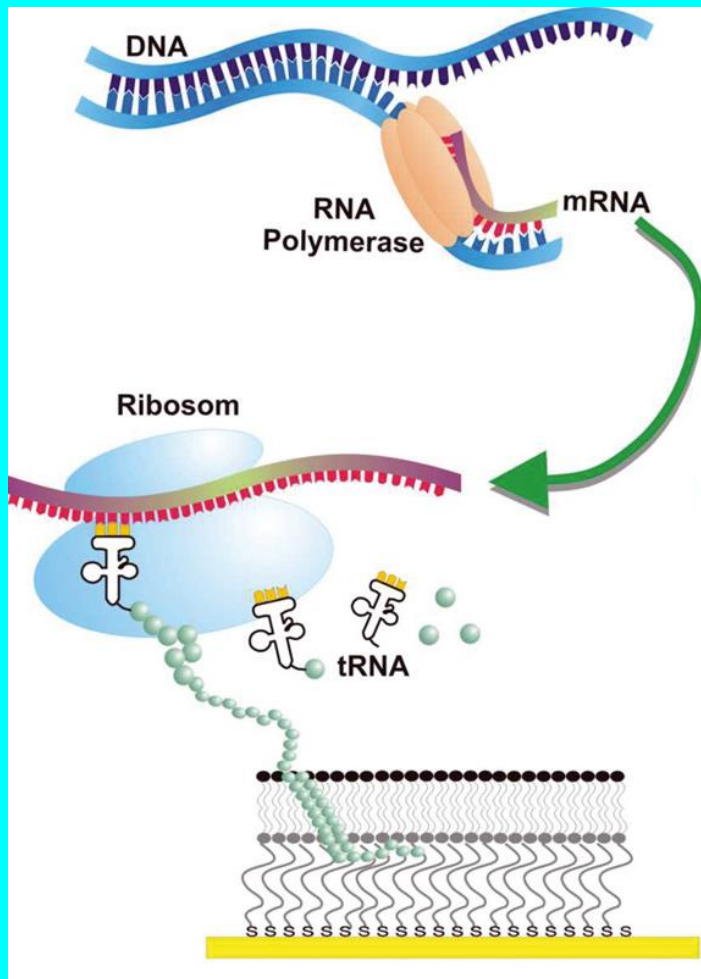
zöld: ABCG2
kék: DAPI (mag)

Mesterséges fehérje-membrán komplexek – új biotechnológiai lehetőségek

Fehérje-beépítés mesterséges membránokba:
Egy példa a „Nanodisc” technológia:
Tanszlokon beépítése lipid membránba - "sushi-szerű",
részecskék, nanoméretű fehérjekorongok!

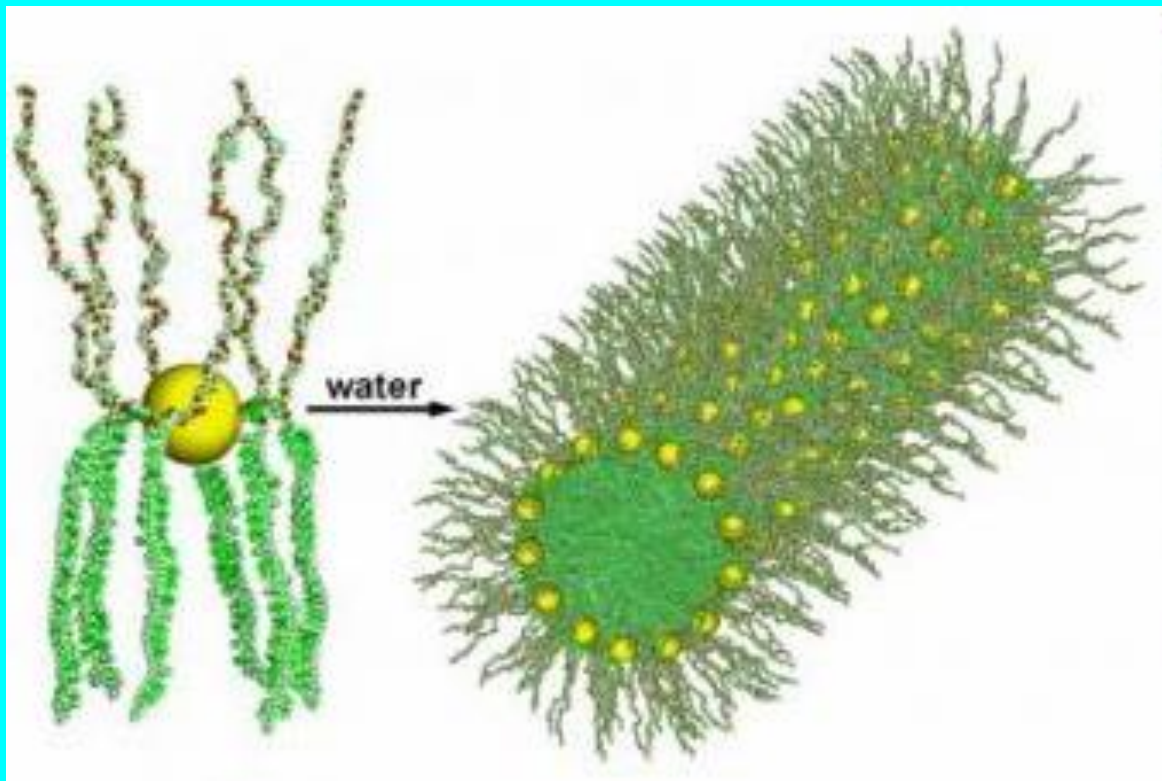
Mesterséges membrán komplexek

Mesterséges szagérzékelő receptor:
Szintetikus lipid membrán szenzor-
alapon

– in vitro szintetizált szag-receptor
fehérje beillesztése:

In vitro szenzor készítése!

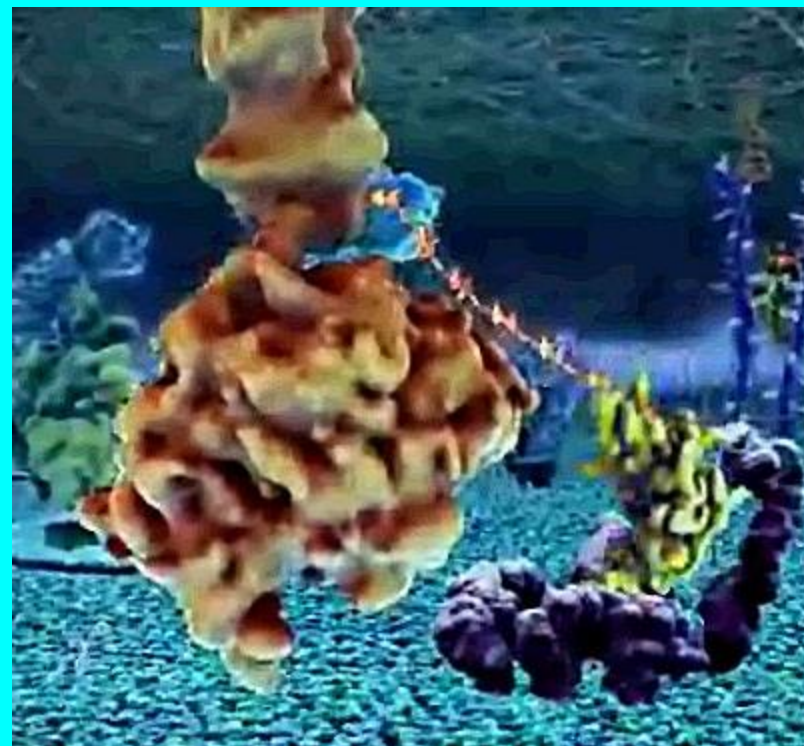
Fém (pl. Arany) részecskék kötése lipidek poláris oldalláncához – új nanostruktúrák létrehozása

Művészet vagy tudomány – művészet a tudományért

BioVisions
at Harvard University

Membránfehérjék utazása lipid
tutajokban a foszfolipid-tengerben

Membránreceptorok
találkozás a lipid-
medencében

https://www.youtube.com/watch?feature=player_detailpage&v=Pfu1DE9PK2w